

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Kristýna Schweidlerová

Zastoupení etických témat v předmětech informačních a
komunikačních technologií na ZŠ Králíky a Gymnáziu Žamberk

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne.....

podpis:.....

Kristýna Schweidlerová

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat za rady mé vedoucí práce, kterou byla PhDr. Zuzana Hrnčířiková, Ph.D. Dále také vedení a učitelům králické a žamberecké školy za ochotu a pomoc při sběru dat.

Obsah

Úvod	6
Teoretická část	8
1 Etika	9
2 Vybraná etická témata	11
2.1 Etika a právo	11
2.2 Ochrana údajů	11
2.3 Autorské právo	13
2.4 Plagiátorství	15
2.5 Citování	15
2.6 Kyberšikana	16
3 Vybrané oblasti informační etiky	17
3.1 Počátky základních myšlenek informační etiky	18
3.2 Cíle informační etiky a její význam	19
3.3 Praxe informační etiky	20
3.3.1 Etické zásady tvůrce informací	21
3.3.2 Etika zprostředkovatele informací	22
3.3.3 Etika uživatele	22
4 Etická témata v kurikulárních dokumentech	23
5 Základní škola v Králíkách	27
5.1 ŠVP ZŠ Králíky	27
6 Gymnázium Žamberk	30
6.1 ŠVP gymnázia Žamberk	30
Praktická část	32

7	Průzkumné šetření	33
7.1	Cíl, průzkumné otázky, metoda sběru dat.....	33
7.2	Průzkumný vzorek, realizace průzkumu.....	33
7.3	Vlastní průzkum a interpretace odpovědí	34
	Závěr.....	56
	Seznam použité literatury	58
	Seznam použitých zkratk	60
	Příloha č. 1 Dotazník	61

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma: etika v prostředí internetu. Etika je obor velice starý, zabývající se tím, co je správné/špatné, dobré/zlé, morální/nemorální, je to filozofie, která se nejvíce týká skutečného života. Jsou to doporučení pro chování lidí, jako společenských tvorů. Je blízce spojena s právem, je ale také dobré umět tyto dvě oblasti oddělit, protože neplatí, že „co není zakázáno, je povoleno“, není to striktně napsáno v zákoně, ale je to zakotveno především v nepsaných pravidlech určených společnostmi a s pravidly jsou souběžně přítomny sankce a „rozsudky“ vynášené samotnou společností, naším okolím, bývají často velice špatně snášeny. Člověku hodně záleží na tom, jestli je ve společnosti přijímán a jak je na něj pohlíženo. Ale v etice na internetu najednou jakoby došlo k vymizení těchto sankcí, veškeré chování v tomto prostředí je prostřednictvím počítačů odosobněné a člověk, který jedná proti běžným etickým zásadám, se „nemusí bát“ odsuzování ze strany ostatních. (Ale že to není tak docela pravda, bude popsáno v této práci dále.) V dnešní době už to nejsou jen počítače, ale i tablety, mobilní telefony - souhrnně informační technologie.

Informační technologie nás obklopují všude, používáme je každodenně. Častými uživateli jsou mladí lidé a děti, tyto sociální skupiny budou jednou, jak doufám, hlavními aktéry v mé každodenní práci. V mém plánovaném budoucím povolání vychovatelky. Děti a mládež tráví na internetu značné množství svého volného času a náplň volného času je jednou z nejdůležitějších oblastí výchovy, které bych se chtěla věnovat, a proto by bylo pro mě dobré prohloubit znalosti i z oblasti informační etiky. Dále je to téma poměrně mladé a není tak probádané a popsáno. Chtěla bych se zaměřit pak úžeji na problematiku týkající se vyučování etiky v předmětech ICT, IVT, informatice a další předměty s podobnými názvy, zkrátka těmi, co se zabývají informačními a komunikačními technologiemi.

Další z mých důvodů pro výběr tohoto tématu je, že mi v mých školních letech etika na internetu nic neříkala, chyběla. Já jsem se konkrétně setkala poprvé s výukou výpočetní techniky ve čtvrtém ročníku osmiletého gymnázia, k dispozici nám žákům nebyly poskytnuty žádné učebnice. Jelikož si schovávám sešity od první třídy, mám stále k dispozici náhled, co jsme kde v kterém předmětu probírali. Hlavní náplň byla ve znalostech hardwaru, počtech v binární soustavě, šestnáctkové soustavě, používání textových editorů také jsme používali různé formáty souborů a jejich výhody, nevýhody (jpg, png, gif) a tak dále. V pátém ročníku jsme měli předmět s názvem IVT – hlavní náplň: tvorba vlastních webových stránek, práce

s fotografií, fotografování, tvorba jednoduchých programů v programu Pascal, programovací jazyky, psaní všemi deseti, počítačové viry. Samozřejmě si nemohu pamatovat vše, co jsem se učila ve škole v těchto předmětech. Nevidím ale ve svých poznámkách žádný důkaz takové výuky, ani ve své paměti... Nevím ani, zda to ti konkrétní učitelé měli rozpracované ve svých výukových cílech nebo jestli konkrétně naše škola žádnými učebnicemi informatiky, které by obsahovaly alespoň zmínky o etice, nedisponovala. V roce 2008 jsem jako žákyně sama nevyhledávala tyto informace, po pravdě ani jsme doma tenkrát ještě počítač neměli a úkoly jsme chodívala vypracovávat ke své sestře.

Cílem mé práce bude tedy zjistit, v jaké míře jsou zastoupena etická témata ve výuce informačních technologií. Pomocí studia literatury a dalších zdrojů a dotazníkového šetření v devátých třídách základní školy v Králíkách a v prvním ročníku čtyřletého a s ním paralelního pátého ročníku osmiletého gymnázia v Žamberku, bych se chtěla dobrat výsledku, který by naplnil cíl práce. Jak jsou zastoupena etická témata v předmětech ICT právě těchto konkrétních škol (králické a žamberecké).

Bakalářská práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část bude věnována popisu etiky, jejímu postavení mezi vědami, druhy etiky, dosavadním informacím o informační etice. V praktické části bude zvolena metoda dotazníkového šetření. Průzkumné otázky: Jsou etická témata obsažena ve školních osnovách? Jaké mají být výstupní znalosti žáků po absolvování daného předmětu ICT ve spojitosti s etikou? Jsou žáci seznámeni o nezákonném zneužívání informací, o autorském právu? Používají citace ve svých písemných pracích, především PowerPointových prezentacích? Do jaké míry je jednání žáků v internetovém prostředí etické?

Budu se snažit tedy zjistit, zda žáci vědí, jak se chovat v internetovém prostředí, zda se o tom učí ve škole. Popřípadě jakou formou se o tom učí. Dále tedy pokud to ze školy vědí, proč ne/dodržují tato pravidla.

Předpokládám, že tato práce obohatí mé vlastní dosavadní znalosti v oblasti etiky na internetu a bude malým přínosem pro tuto oblast.

Teoretická část

1 Etika

Etika (z řec. ethos - mrav), teorie morálky. Etika je filosofie, je to věda i praktická disciplína.

Etika se zabývá tím, co je správné a co nesprávné. Zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit. Etika je rozsáhlý předmět. Není snad oblasti života, do níž mravní rozhodování nějak nezasahuje, a stejně neexistuje oblast života, ve které by se etika nedala uplatnit (Thompson, 2004, s. 11).

Pro srovnání je zde uvedena definice podle Jankovského: „*etika je filozofickou vědou o správném způsobu života, vycházející z racionálních přístupů a snažící se nalézt, popřípadě i zdůvodnit, společné a obecné základy, na nichž morálka (předmět etiky) stojí.*“ (Jankovský, 2003, s. 22).

Podle Thompsona (2004, s. 11-13) jsou **čtyři základní přístupy** k etice: deskriptivní etika, normativní etika, metaetika a aplikovaná etika.

- **Deskriptivní etika** popisuje mravní rozhodnutí a hodnoty, které zastává konkrétní společnost. Kupříkladu v některé společnosti je například polygamie povolena, zatímco jinde nikoliv. Můžeme nejen popsat to, co lidé dělají, ale můžeme také objektivně popisovat důvody, kterými své činy vysvětlují. Deskriptivní etika je z části sociologií a zčásti psychologií morálky (morální – „*Chovat se morálně znamená přizpůsobit se souboru etických norem, ať už jsou to normy osobní, náboženské, či sdílené sociální či profesní skupinou*“ (Thompson, 2004, s. 43). Klíčovým rysem veškeré deskriptivní etiky je skutečnost, že se nesnaží zjišťovat, co je a není správně. Pouze popisuje danou situaci.
- **Normativní etika** zkoumá normy, jimiž se ve svém mravním rozhodování lidé řídí. Zabývá se otázkami týkajícími se povinností (deontologické otázky) a hodnot (axiologické otázky). Jde o krok dál než deskriptivní etika, ptá se: „Je správné toto dělat?“
- **Metaetika** jako diskuze o jazyce, kterým o morálce hovoříme, a jak lze tento jazyk odůvodnit. V průběhu 20. století se britští a američtí filozofové zaměřovali především na jazyk. Namísto jednoduché otázky: „Je toto správné?“, se filozofové

začali ptát: „Co znamená, když řeknu, že je něco správné?“ Metaetika představovala snahu, co lidé svými výroky míní.

- **Aplikovaná etika** je nejdůležitější oblastí etiky. Nikdo by se o etiku nezajímal, kdyby v životě neexistovaly problémy, které vybízejí k vyjadřování a zkoumání mravních rozhodnutí a hodnot. Významné oblasti aplikované etiky: etika života a smrti, lékařská etika, bioetika (zejména ve vztahu ke genetice), právní etika, etika sexuality a vztahů, etika životního prostředí, obchodní etika atd. Téměř v každé oblasti života existují morální otázky.

Etika se může také rozdělit podle jiných hledisek: **etika autonomní** (člověk či společnost si sám vymezí etické zásady), **heteronomní** etika (zásady stanoveny zvenčí autoritou), etika **individuální** (zabývá se otázkami týkajícími se jedince), **sociální** etika (zkoumání etiky z pohledu sociálních skupin).

Jankovský dále rozčleňuje **profesní** etiku, díky které vzniká **etický kodex** (konkrétní ustanovení etických zásad pro profesionální činnost) lékařů, učitelů, soudců, novinářů, pomáhajících profesí atd. Kromě profesní etiky je tu **ekologická** etika (řeší otázky trvale udržitelného rozvoje), **geoetika** (otázky týkající se nerostných surovin) apod. (Jankovský, 2003, s. 23).

2 Vybraná etická témata

V této kapitole budou popsána etická témata, kterými se bude dále zabývat tato práce. Témata jsou vybraná z oblasti, kterou se zabývá informační etika (popsána ve 3. kapitole) dále kurikulární dokumenty (popsány v kapitole 4.) a také z vlastního nedostatku výuky problémových oblastí obsažených v této práci z mých dřívějších školních let.

2.1 Etika a právo

Výrok právníka Georga Jellinka říká, že právo je minimum morálky. Dříve tomu tak být mohlo, zákony přece z prvopočátku vznikaly z ustálených mravů, zvyků a obyčejů. Neplatí to samozřejmě ale v dnešní době bez výhrady, zvláště pak v rozvinutých zemích. Jsou oblasti práva, která se etiky nedotýkají (např. vyhláška o registraci vozidel). Jsou ale důležité oblasti práva, které musí jít ruku v ruce s morálními normami dané společnosti (nepřijatelnost vraždy – sankce formální ze strany státu a zároveň sankce vynesené samotnou společností). Jsou dále závažné oblasti, které nemusí být normově sjednocené, ale zabývá se jimi jak právní odvětví, tak etika (eutanázie, interrupce, homosexualita a další).

Tato provázanost práva s etikou se promítá i do oblasti internetu. Tak jak se chováme a jednáme v běžné každodennosti, měli bychom přirozeně jednat a chovat se i na internetu. Položme si s nadsázkou jednoduché otázky. „Kolik z nás by vzalo knihu v knihkupectví bez placení?“ „Kolik lidí by na veřejnosti vykřikovalo své telefonní číslo?“ „Kolik lidí by opsalo báseň z Kytice a nebáli by se ji vydávat za vlastní?“ A našli bychom jistě další podobné otázky. Jde tu o (pomyslnou) anonymitu? O neznalost?

2.2 Ochrana údajů

Anonymita na internetu není zcela taková, jaká by se dala očekávat, myslíme si totiž kolikrát, že cokoli, co na internetu děláme, kde se po síti pohybujeme, kde na který odkaz klikneme, se nikdo nedozví, že to nikdo nesleduje. Může jít třeba jen o statistická data, kdy dokonce přímo na dané webové stránce vidíme počet uživatelů, kteří se na tuto stránku podívali za den, týden nebo měsíc a kteří jsou tam ve stejnou chvíli jako vy. Dále se ukládá naše historie procházení, která se dá sice vymazat, ale je spousta aplikací, hlavně dnes v důmyslnějších (chytrých) telefonech, tabletech apod., které si nainstalujeme z jiného zájmu, a ty aplikace zaznamenávají také i další údaje – například naši polohu, údaje o telefonu, kontakty a třeba i informace o našich hovorech. Také každé mobilní zařízení, počítače apod. disponují unikátním identifikačním číslem, které je dohledatelné.

Jistě, že lze vystupovat anonymně v nějakém blogu, kde přidáváme příspěvky pod přezdívkou, anebo na sociálních sítích je možné uvést jiné jméno bez dalších prověření od té dané sociální sítě, na kterou se přihlásíme. Také nám nikdo nezaručí, že údaje, které o sobě uvedeme, se nedostanou **třetím stranám**. Ne každý si pozorně přečte podmínky na internetových obchodech, při internetových půjčkách či při nejrůznějších soutěžích, podmínky na sociálních sítích, registracích přinášejících výhody zákazníkovi (uživateli) atd. Může jít jen o nepozornost při zaškrtnutí políčka o zasílání e-mailů například z dalších internetových stránek, které ani nemusíme znát, ale mají nějakou dohodu s těmi stránkami, na které se přihlašujeme. Potom nám může začít přicházet pošta a my nevíme, odkud se vzala, nevyžádaná pošta (spam). Telefonují nám všelijaké společnosti a nabízejí nám své služby. Ale my jsme jim své číslo, svůj email, adresu atd. neposkytli, nebo ano? Existuje tu zákon č. 101/2000 Sb. o **ochraně osobních údajů** a o změně některých zákonů. Dáváme (třeba i nevědomě, neúmyslně) svolení se zpracováním osobních údajů, jak bychom si třeba původně nepřáli, ale plně jsme se neseznámili s podmínkami.

Například údaje o spoustě z nás jsou zpracovávány ve Spojených státech amerických, pokud jsme se zaregistrovali na nejrozšířenější sociální síti – Facebooku. Zde jsou uvedeny dokonalé příklady výše popsaného:

Prohlášení o právech a povinnostech na Facebooku:

*„ bod 17. **Zvláštní ustanovení pro uživatele mimo Spojené státy americké** odst. 1. Souhlasíte s přenesením a zpracováním svých osobních údajů ve Spojených státech amerických. “*

*„10. **Informace o reklamě a dalším komerčním obsahu poskytovaném nebo zpřístupněném prostřednictvím služby Facebook** odst. 1. Povolujete nám použít vaše jméno, profilovou fotku, obsah a informace ve spojení s komerčním, sponzorovaným nebo souvisejícím obsahem (například značku, která se vám líbí), který poskytujeme nebo zprostředkováváme. To kupříkladu znamená, že nás tímto opravňujete, abychom mohli za poplatek firmám nebo jiným subjektům zobrazovat vaše jméno nebo profilový obrázek s vaším obsahem nebo informacemi, aniž bychom vás museli jakkoli finančně odškodnit. Pokud jste pro svůj obsah nebo informace vybrali konkrétní skupinu příjemců, budeme při použití vaši volbu respektovat.“* (Prohlášení o právech a povinnostech. Facebook [online]. 2013 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms>)

V tomto odstavci se mimo jiné lze dočíst, že právě třetím stranám (firmám) prodávají naše osobní informace. Takže je dost možné, že mnoho lidí, kteří posílají tolik spamů, které chodí denně do emailových schránek, mohou mít informace (emailové adresy) právě z Facebooku, který je dnes tak masově rozšířen, pro představu se denně přihlásí na Facebook 936 milionů uživatelů – údaj je vypočítán za měsíc březen roku 2015. (Newsroom Company Info [online]. 2015 [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://newsroom.fb.com/company-info/>) Dále jsou šířeny naše fotografie, místa našeho pobytu, zkrátka vše co o sobě napíšeme a uveřejníme, mělo by se počítat s tím, že i naši (třeba i budoucí) zaměstnavatelé budou možnosti vyhledat si o nás informace využívat. (Sociální sítě nejsou jen špatné, jak by se z tohoto popisu zdálo, měli bychom se ale o jejich fungování více zajímat, pokud je využíváme.)

2.3 Autorské právo

V této kapitole je uvedena mimo jiné i otázka: „Kolik lidí by opsalo báseň z Kytice a nebáli by se ji vydávat za vlastní?“ Zde je to směřováno k autorství. A opět se nemusí chodit dál než k našim obvyklým činnostem. Vyhledáváme stále na internetu nejrůznější návody, rady, zábavné věci, filmy, obrázky, knihy, časopisy – stále nějaké informace. Ale mnoho z těchto informací - vytvoření těchto informací, stálo autory práci, úsilí, čas i peníze. Například knihy. Dnes již existují elektronické knihy i časopisy. Ale jako v mé otázce: „Kolik z nás by vzalo knihu v knihkupectví bez placení?“ V internetovém prostředí bychom se měli tedy ptát: „Stáhl by někdo z internetu knihu bez placení?“ Troufám si tuto otázku označit za řečnickou. Je to přeci tak snadné, dostupné, rychlé a „nikdo nás nevidí“. Vstupujeme tu však nejen do rozporu s etikou, naším vlastním morálním přesvědčením, že autor zasluhuje za svou knihu získat odměnu. Ale vzniká tu i rozpor z právního hlediska. Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů - **autorský zákon**, podle něhož má autor právo na odměnu i za rozmnožená díla. Tedy nelegální činnosti se dopouští například šířitel, který kopii (zůstaneme u knihy) zveřejnil a poskytl na nějaký server, odkud lze stahovat. Neměl k tomu oprávnění. Autor přišel o případný zisk. Ti, co stahují, tak tím de facto schvalují činnost těchto „zlodějů“. Nemusí jít přímo o elektronickou knihu jako takovou, stačí naskenovaná podoba ve formátu obrázku nebo PDF, šířit tedy lze jakékoli knihy.

Existují ale i **volně přístupné informační zdroje**. V prostředí internetu se stále ve větší míře můžeme setkat i s odbornými volně dostupnými (neplacenými) informačními zdroji.

(Neplacenými je myšleno jako obecně nepodmíněnými platbou, protože jsou i zdroje, které jsou dostupné bez naší platby, ale platí je například škola, kterou navštěvujeme. Členům je tedy umožněn bezplatný přístup.) Také ne všechny zdroje jsou dostatečně odborné a spolehlivé, například internetová encyklopedie nejznámější u nás Wikipedie, zdroje zde najdeme, ale jelikož je to otevřená encyklopedie, může vkládat příspěvky kdokoli. Je tedy potřebné ověřovat si informace z více zdrojů. Můžeme také ale získat mnoho plnotextových dat z nejrůznějších databází, katalogů knihoven, převážně jsou texty ale v angličtině, což dnes není pro mnoho lidí problém. Tato plnotextová data se nemusíme „bát“ stahovat z internetu, svědomí můžeme mít čisté, protože víme, že data, která sem byla nahrána, jsou v souladu se zákonem, držitel autorských práv poskytl své dílo úmyslně. My samozřejmě dále musíme respektovat autorský zákon a řádně citovat. Příkladem volných odborných zdrojů mohou být: DOAJ (www.doaj.org) – otevřené vědecké časopisy, Academic Search Complete (<http://search.ebscohost.com>) – multioborová databáze, kde je asi 8500 časopisů v plném textu. A mnoho dalších. (SLEZÁKOVÁ, Ludmila PhDr. *Elektronické informační zdroje*. Seminář. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 17. 3. 2014, 5. 5. 2014)

Mezi volné zdroje (s jistými závazky pro autory a uživatele) lze zařadit i nejrůznější autorská díla, která spadají pod licenci Creative Commons (CC). Má šest různých variant.

Označení licence	Práva		Povinnosti			Název licence
BY						Uveďte autora
BY-SA						Uveďte autora – Zachovejte licenci
BY-ND						Uveďte autora – Nepracovávejte
BY-NC						Uveďte autora – Neužívejte komerčně
BY-NC-SA						Uveďte autora – Neužívejte komerčně – Zachovejte licenci
BY-NC-ND						Uveďte autora – Neužívejte komerčně – Nepracovávejte

Tab. 1 Varianty licence Creative Commons

(Varianty licence. Creative Commons [online]. 2015 [cit. 2015-06-03]. Dostupné z: <http://www.creativecommons.cz/licence-cc/varianty-licence/>)

Velké množství obrázků, které nalezneme na internetu, je již pod licencí Creative Commons. Tyto licence jsou souborem veřejných licencí, které přinášejí nové možnosti v oblasti publikování autorských děl, posilují pozici autora při rozhodování, za jakých podmínek bude dílo veřejně zpřístupněno. Licence Creative Commons fungují na jednoduchém principu: autor jejich prostřednictvím nabízí neurčitému počtu potenciálních uživatelů licenční smlouvu, na základě které jim poskytuje některá svá práva k dílu a jiná si vyhrazuje. Creative Commons nejsou popřením klasického pojetí autorského práva, jsou jeho nadstavbou a jako takové vycházejí z občanského zákoníku.

Obliba licencí Creative Commons vychází především z jejich mezinárodní srozumitelnosti. Licenční podmínky neboli práva a povinnosti uživatele k dílu, jsou graficky vyjádřeny pomocí jednoduchých piktogramů. (Úvod. *Creative Commons* [online]. 2015 [cit. 2015-06-03]. Dostupné z: <http://www.creativecommons.cz/uvod/>)

2.4 Plagiátorství

Vraťme se ještě k mé otázce o básnické sbírce *Kytice*. Tady se mimo autorství jedná i o otázku **plagiátorství**. *Plagiát – 1. neoprávněné napodobení nebo kopírování uměleckého či vědeckého díla, 2. takto vytvořené dílo* (Barták a kol., 2008, s. 264). Kytici by si u nás nikdo netroufal opsat a vydávat za svou, protože je v naší zemi natolik známá, že by to hned každý poznal. Jsou ale práce, hlavně tedy ty odborné, které jsou taktéž autorskými díly, a přece je další pisatelé vydávají za svá díla (může jít až o falzifikát – padělek). Nemusí to však být bezpodmínečně za účelem zisku, ale může jít o seminární práci, prezentaci, další vědecké dílo apod. Zásadní chybou je neuvedení původního autora a bezhlavé kopírování bez většího přemýšlení. Díla jiných autorů samozřejmě využívat pro své potřeby (studijní, zájmové) můžeme nebo dokonce musíme. Čerpáme z nich myšlenky a podněty, fakta a zjištěné výsledky výzkumů, nové poznatky, učíme se z nich. Což používáme právě teď v našich bakalářských pracích, které by se bez toho neobešly. Z morálního hlediska je však plagiátorství známkou autorovi lenosti a neprofesionality a vytváří mu, jako ostatní neetické jednání, špatné jméno.

2.5 Citování

Ale je zde **citační etika**, tj. etické normy týkající se citování ve vědecké komunikaci. Všeobecně uznávaným principem citační etiky je morální povinnost autora publikované vědecké práce uvést v této práci ty výsledky svých myšlenkových předchůdců, na které ve své práci navázal. Kratochvíl uvádí deset zásad citační etiky: citátem podporujeme a doplňujeme

naše tvrzení jinou autoritou; vkládáme citát, chceme-li s ním polemizovat; citát vymezujeme uvozovkami; dodržujeme jednotnou podobu citací dle normy; uvádíme jednoznačné označení informačního zdroje; bibliografické citace vytváříme se zdrojem „v ruce“; citujeme z důvěryhodných zdrojů; neuvádíme prameny nesouvisející s naší prací; relevantními citacemi prokazujeme znalost oboru; informační pramen pro další uživatele. (Lunter in Hornyšová ed., 2013, s. 24, 26, 27). Budeme-li se držet těchto zásad, můžeme se vyvarovat plagiátorství.

To, o čem byly tyto podkapitoly (osobní údaje, autorské právo, plagiátorství, citační etika, zdroje informací) se může celé vzít a zahrnout do **informační etiky**, u které se s těmito pojmy setkáme. Dále se například zabývá otázkami – svobodný přístup k informacím a zároveň ochrana soukromí, pravdivost informací atd. (Vaněk, 2010, s. 211 – 212).

2.6 Kyberšikana

Janoš uvádí výstižný citát Simona Wiesenthala: „*Spojení nenávisti a technologií je největší nebezpečí, jakému je lidstvo vystaveno.*“ (Janoš, 1993, s. 91)

Tento citát se dá jistě vykládat, tak aby zapadal do nejrůznějších kontextů. Ale v tématu – etika na internetu se nedá nezmínit kyberšikana, kterou tento citát připomíná. Pojem kyberšikana není v České republice používán dlouho, první výzkumy u nás byly publikovány až v letech 2009 a 2010, ty nejvýznamnější jsou: Minimalizace šikany a projekt E-Bezpečí (Rogers, 2011, s. 12). **Kyberšikana je takový druh šikany, k jejímuž páčání jsou využívány informační a komunikační technologie. Jsou to tedy hrozby, trýznění, obtěžování, ponižování, ztrapňování a jiné útoky, které jsou páčány prostřednictvím mobilních telefonů, internetu a jeho různých aplikací. Cílem takových útoků je záměrně někoho vyvést z rovnováhy.** (Metodický portál RVP. [online].[cit.2015-04-08].Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/16897/kybersikana.html>) Kyberšikana je téma na celou práci, proto je zde uvedena jen velice okrajově, tento problém souvisí i s ochranou osobních údajů, které jsou zmiňovány výše. Šikanování i to „normální“, i to co se vyskytuje v prostředí komunikačních technologií, absolutně neuznává žádné etické zásady, toto naprosto zvrácené jednání je vrcholným příkladem nemorálního chování mezi dětmi ve škole (i mimo ni). Škola samozřejmě musí mít nějaký preventivní program, je to určeno i Metodickým pokynem MŠMT č. 24 246/2008-6 (Rogers, 2011, s. 14). Zde je ale na místě zjišťovat zda jsou otázky kyberšikany součástí i výuky v ICT.

3 Vybrané oblasti informační etiky

Janoš **informační etikou** rozumí oblast morálky uplatňované při vzniku, šíření, transformaci, ukládání, vyhledávání, využívání a organizaci informací (Janoš, 1993, s. 47).

Setkáváme se s různými názvy, různými odvětvími, které se pojí s etikou na internetu: informační etika (zastřešující pojem), internetová etika, počítačová etika, netiketa, profesní etika v informatice. Dokonce se lze setkat s označením komputerní etika. Často tato označení splývají a není jasný rozdíl mezi nimi, překrývají se a doplňují.

Není zcela sjednoceno, co vše se dá zařadit do etiky v informačních vědách, je to např. etika ve výzkumu (společné autorství, právo na publikování), ve vyučování a v informační práci (zneužívání databází pro soukromé účely, důvěryhodnost informací, omezování informací). (Janoš, 1993, s. 53)

Vaněk uvádí, že **je počítačová etika** někdy nazývána **netiquette**, česky zdomácněle **netiketa**. Netiquette od net = síť a etiquette = etiketa, pravidla chování. Etiketa jsou ovšem pravidla vystupování a reprezentace, vnějších projevů a sociálních zvyklostí. Etika se zabývá hlubší rovinou chování, jednání, cítění i myšlení – úmyslu, proto by název „netiketa“ mohl významově zavádět. (Vaněk, 2010, s. 226)

Ramon Barquin z Computer Ethics Institute vyjádřil „Desatero přikázání počítačové etiky“.

- *Nepoužiješ počítač, abys uškodil jiným lidem.*
- *Nebudeš na počítači rušit práci jiných lidí.*
- *Nenarušíš soukromí počítačových souborů jiných lidí.*
- *Nepoužiješ počítače ke krádeži.*
- *Nepoužiješ počítače ke křivému svědectví.*
- *Nekopíruješ ani nepoužiješ licencované programové vybavení, za něž jsi nezaplatil.*
- *Nepoužiješ počítačové zdroje jiných lidí bez jejich souhlasu nebo vhodné kompenzace.*
- *Nepřivlastníš si výsledek cizí duševní činnosti.*
- *Budeš pomýšlet na společenské důsledky programu nebo systému, který navrhuješ.*

- *Vždy budeš používat počítač pouze takovým způsobem, který zajišťuje úctu a respekt tvým bližním.* (Vaněk, 2010, s. 241)

Barquin tedy určil základní pravidla, kterými by se měli lidé řídit při práci s počítačem nejen vůči hotovým produktům (programům, souborům apod.), které jsou dnes díky internetu snadno dostupné, ale hlavně vůči lidem samotným. Za každým počítačem stále sedí člověk, proto je tu na místě úcta a domýšlení následků našeho chování.

3.1 Počátky základních myšlenek informační etiky

Za podmínku etiky se pokládá svoboda – v demokratických zemích se uznává právo občana na osobní svobodu (již v americké ústavě z roku 1787) a z této svobody se dále vyvinulo i právo na svobodu informací. V roce 1948 se konala konference OSN o svobodě informací. Důležité zásady: *Říkat pravdu a šířit znalosti bez zlého úmyslu; usnadnit řešení ekonomických, sociálních a lidských problémů volnou výměnou informací; omezit falešné a tendenční informace, určit práva a povinnosti médií; postupně eliminovat cenzuru a nelze-li, určit podmínky jejího fungování.* Dále se hovořilo o získávání informací, pohybu informací, přenosu informací mezi státy a svobodě publikování, o dezinformacích a zprávy matoucí lidi byly označeny za zprávy proti mezinárodnímu porozumění. Stručně pak byly formulovány hlavní zásady ve Všeobecné deklaraci lidských práv přijaté shromážděním OSN 10. 12. 1948. Z této deklarace je pro informační etiku nejdůležitější článek 19. Člověk a lidská práva: „Každý má právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoliv prostředky a bez ohledu na hranice“.

K tomuto článku byla roku 1968 přijata Rezoluce o svobodě informací, která mimo jiné říká, že technické vymoženosti enormně rozšiřují dosah a rozsah slov, představ a myšlenek a zvyšují tedy možnost působení informačních prostředků pro věc dobra i zla.

V dokumentech z helsinské konference z roku 1975 je věnován prostor i svobodné výměně informací, zvláště novinářských informací.

I Listina základních práv a svobod přijatá v roce 1991 nese některé myšlenky svobody a etiky v oblasti informací.

Velice hezky dále Janoš píše, že od deklarací k jejich každodennímu naplňování vede dlouhá cesta, je tedy nutné, aby zejména vysokoškolsky vzdělaní lidé přispívali k šíření zásad informační etiky do všech vrstev společnosti. (Janoš, 1993, s. 54, 55)

3.2 Cíle informační etiky a její význam

Cíle informační etiky pocházejí z obecných cílů a významu etiky jako takové, Janoš kromě těchto cílů formuloval záměry informační etiky, zde jsou uvedeny jen některé:

- Poukázat na potřebu a význam informační etiky pro osoby (jejich vlastní rozvoj), pracující ve sféře informací, zejména profesionálně.
- Poukázat na potřebu a význam informační etiky z hlediska prospěšnosti práce osob neprofesionálních, pracujících ve sféře informací.
- Vyzdvihnout nezbytnost informační etiky pro celou sféru informací.
- Zvýšit úroveň, profesionalitu informační práce jako službu společnosti.
- Přispět k tomu, aby informace byly faktorem příznivě působícím na morální rozvoj společnosti.
- Přispět k aktivní činnosti za uplatnění etiky do všech sfér společenského života, kde jde o působení informací (máme být pasivní k lavině pseudoinformací, jejichž následkem se lidé stále méně zajímají o potřebné informace pro duchovní rozvoj?).
- Preventivně působit na ochranu před nesprávným zacházením s informacemi.

V podstatě hlavními cíli, kterých chce informační etika dosáhnout, je pozvednutí prestiže těch povolání, které se zabývají informacemi (nejčastěji je to tedy povolání knihovníka, ale i novináře) a prestiže samotné informační etiky. Za nejdůležitější se dá ale pokládat záměr, který má za cíl rozšířit etiku do každé jednotlivé oblasti působení informací, aby lidé v informační explozi vyhledávali informace důležité, věcné a pravdivé a nenechali se pouze unášet masovými informacemi, které jsou jim zprostředkovány především televizí, bulváry a časopisy (neodbornými), kde jistě lze nalézt informace zajímavé a v televizi i pravdivější než v bulvárech, ale spousta informací je klamavých až manipulativních. Je důležité, aby lidé přistupovali kriticky a snažili se skrze informace nejen nabýt nových dovedností a znalostí, ale také dosáhnout duševního rozvoje.

Janoš uvádí možné pozitivní působení informační etiky na:

- Kvalitu informačních služeb a tím i pomoci uživatelům.
- Zlepšení přístupu v zacházení s informacemi a jejich využití.
- Pozitivní komercializaci informačních služeb, aby nejen profit byl cílem, a ve snaze zabránit rozdělení lidstva na informačně bohaté a chudé.
- Informační společnost, její informatizaci, mravní úroveň, demokratizaci vzdělání a svobodu.
- Zmenšení negativních vlastností spojených s informacemi (pseudoinformace, šumy, zkreslení, bariéry atd.).
- Regulaci informací (zvýšení srozumitelnosti a věrohodnosti informací).
- Zlepšení všeobecné morálky jednotlivců, skupin.
- Rozvoj společnosti (vyplývá z předchozích bodů), včetně funkce stimulační: potřebné informace v náležitě kvalitě jako účinný nástroj tohoto rozvoje.

Pomocí cílů, které jsou uvedeny výše, může informační etika kladně působit na rozličné oblasti života, kde se lidé setkávají s informacemi. Pokud se tedy informační etika uvede do praxe každodennosti tak, jak Janoš píše, můžou být lidé informováni kvalitněji, věrohodněji, pro ně srozumitelněji a bez zbytečně velkých nákladů (informace se stávají byznysem). Bude ideálně zlepšena morálka jak jednotlivců, tak skupin. Je to až možná příliš idylické. (Janoš, 1993, s. 51, 52)

3.3 Praxe informační etiky

Při vyhledávání informací o informační etice se vždy narazí na knihovnictví a informační pracovníky. Lze ale vidět, že informační etika se dnes týká všech z nás (nejen odborníků na informace), a to z důvodu rozšíření masového média – internetu. Není místo kde je víc informací, než se nalezne na internetu. Praxe informační etiky je tedy opravdu praxí v každodennosti.

Jak bylo řečeno výše, informační etika je stručně o informacích a s nimi spjatými aktivitami. Tedy hlavně o vzniku, šíření a užívání informací. Toto rozdělení dále vybízí Janoše k rozčlenění lidí na tři skupiny: tvůrci, zprostředkovatelé a uživatelé (každý člověk může mít v podstatě i všechny tři role současně). Legislativně ukotvená práva a povinnosti jsou již obsažena v druhé kapitole (autorské právo, ochrana osobních údajů). Ale morální zásady (povinnosti a práva) platí vždy stejně a pro každého člověka. Když se bude brát v úvahu informační etika jako mravní chování, tak ji lze podle Janoše rozdělit na dva stupně:

- Uvědomění si mravní zodpovědnosti.
- Čin plynoucí z tohoto vědomí.

Dále uvádí, že by bylo pro člověka, který má uvědomění si této zodpovědnosti, ale nedokáže si z toho vyvodit ty činy, lepší, kdyby toto uvědomění ani neměl. Čili z toho vyplývá, že když se chováme morálně správně, není v podstatě důležité být uvědomělý. Člověk, který naopak si té zodpovědnosti je předem vědom, a nekoná tak, je to pro něj mnohem horší. Mnoho lidí si ani nechce připouštět důsledky svého chování.

Ač je dobré, chovat se morálně ze svého vlastního přesvědčení a ani o tom v podstatě neuvažovat a dělat to samozřejmě, je přesto důležité mít vyjasněné alespoň základní povinnosti a práva.

Na začátku této podkapitoly jsou vyčleněny tři skupiny lidí. Podle toho jsou rozděleny i zásady, které se týkají daných skupin.

3.3.1 Etické zásady tvůrce informací

Ještě je třeba nejdříve definovat informaci jako takovou, abychom lépe porozuměli činnostem, které s informacemi lze dělat. Výkladový slovník nám zkráceně říká, že **informace je v nejobecnějším slova smyslu údaj o reálném prostředí, o jeho stavu a procesech v něm probíhajících. Informace snižuje nebo odstraňuje neurčitost systému. Významné je také pojetí informace jako psychofyziologického jevu a procesu, tedy jako součásti lidského vědomí (např. N. Wiener definuje informaci jako „obsah toho, co se vymění s vnějším světem, když se mu přizpůsobujeme a působíme na něj svým přizpůsobováním“).** V informační vědě a knihovnictví se informací rozumí **především sdělení, komunikovatelný poznatek, který má význam pro příjemce. Ve výpočetní technice je informace kvantitativní vyjádření obsahu**

zprávy a jednotkou informace je bit. (Ressler, 2006, s. 52) Přesto, že je i věda, která bere informaci kvantitativně, lze jí tedy měřit, je stále informace chápána jako nějaké sdělení, v různých podobách.

Tvůrce informací má největší morální odpovědnost, ale i větší svobodu. Vyřkne-li někdo nějakou informaci, která má obrovský vliv na příjemce, disponuje tedy tvůrce, autor tohoto výroku velkou svobodou. Jako příklad můžeme uvést vyhlášení amnestie. Na příjemci je už jen to, zda toto sdělení přijme či nikoli. Janoš uvádí ještě markantnější příklad, a to Hitlerovo vyhlášení války. Právo sdělovat informace patří k základním právům člověka, protože vyplývá z práva na vyjadřování svých myšlenek a názorů. Ale stále nesmíme zapomínat, že se svobodou se vždy musí počítat i se zodpovědností, sdělení mají být pravdivá, objektivní a přesná. Hodně špatných skutků vychází z neuvážených a nevhodných slov. Platí neustále, že svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého. (Janoš, 1993, s. 56-59)

3.3.2 Etika zprostředkovatele informací

Jako skvělý příklad zprostředkovatele informací uvádí Janoš pedagoga. Pedagogové jsou nám od malička idoly, jdou nám příkladem, vedou nás, zprostředkovávají nám stále nové informace. Jejich morální zodpovědnost je obrovská. Zprostředkovatel má mít jako právo přístup ke všem důležitým zdrojům informací, vyžádat si je. (Pro příklad kdo může být zprostředkovatelem: knihovník, vydavatel, překladatel, redaktor). Hlavní povinnost zprostředkovatele je respektovat autorské právo a také informovat včas. (Janoš, 1993, s. 65-66)

3.3.3 Etika uživatele

Uživatel má právo na svobodný výběr informací, má být respektován a být informován pravdivě. Jako povinnost Janoš uvádí, aby byl uživatel vděčný za služby, které jsou mu poskytovány. Dále má uživatel povinnost získané informace využít (úměrně k výši svého vzdělání) pro druhé. Také je zde povinnost přijímat i relevantní informace, které jsou uživateli nepříjemné, ty co se mu „nehodí“. (Janoš, 1993, s. 63-64)

4 Etická témata v kurikulárních dokumentech

Etická témata jsou již obsažena ve výchozích dokumentech pro školy, a to hlavně v Národním programu rozvoje vzdělávání (v tzv. Bílé knize) a v rámcových vzdělávacích programech (dále RVP), které vznikají na státní úrovni a dále jsou tu školní vzdělávání programy (dále ŠVP), které si školy vytvářejí samostatně, konkrétně budou dále popsány dokumenty žamberecké a králické školy.

V **Bílé knize** jsou uvedeny obecné cíle a střednědobé a dlouhodobě záměry pro celkový rozvoj vzdělávací soustavy. Konkrétní zmínky o etické výchově a o informačních a komunikačních technologiích v základním a gymnaziálním vzdělávání:

*„Nejvyšší úrovní tohoto systému je státní program vzdělávání (často se užívá i termín národní kurikulum)... Definiuje obecné cíle vzdělávání a obecné, klíčové kompetence... V obsahu vzdělávání budou vyváženě zastoupeny jak znalosti vztahující se k vědním oborům, tak k oblasti umění, tělesné kultury a techniky, **při zvláštním důrazu na etické hodnoty a principy.**“ (Bílá kniha, 2001, s. 37, 38).*

*„...nové pojetí kurikula, které již není založeno především na osvojování co největšího objemu faktů. Úlohou školy bude poskytnout systematickou a vyváženou strukturu základních pojmů a vztahů, které umožní **zařazovat informace do smysluplného kontextu** vědění i životní praxe. Půjde o vyváženost poznatkového základu kurikula, rozvoje kompetencí i **osvojování postojů a hodnot.** ... naučit se **jak využívat nové informační a komunikační technologie**, jak se vyhnout **zahlcení povrchními informacemi**, ale naučit se **informace zpracovávat**, měnit je ve znalosti a aplikovat, umět **kriticky myslet a hodnotit**; ...respektovat odlišné názory, ... vést plnohodnotný život, jednat s větší autonomií, na základě samostatného úsudku, **ale v souladu s morálními normami a s uvědoměním a přijetím osobní odpovědnosti.**“ (Bílá kniha, 2001, s. 38).*

Z Bílé knihy lze tedy vyčíst nejen snahu o přechod z učení se velkého množství informací na učení se informací tak, aby zapadaly do širokého kontextu znalostí, vědění, ale učení se informace zpracovávat, využívat ty informace, které jsou smysluplné a věcné, aplikovat je v životě. Z hlediska etického se zde vyzdvihují hodnoty, principy, morální normy, které se budou uplatňovat ve všech oborech.

Rámcové vzdělávací programy více specifikují obecné požadavky pro stupně vzdělání a obory. Určují rámec pro návrh učebních plánů a vymezují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů. (Bílá kniha, 2001, s. 38)

RVP obsahují kromě tedy obecně platných cílů i více podrobný obsah dané oblasti nebo oboru. RVP se rozdělují podle stupňů vzdělávání, zde budou dále popisovány etické otázky, otázky týkající se informací a samotných ICT obsažené v RVP základního vzdělávání (ZV) a gymnaziálního vzdělávání (GV). Nejdříve tedy k **RVP ZV**.

*„Zvládnutí výpočetní techniky, zejména **rychlého vyhledávání a zpracování potřebných informací pomocí internetu a jiných digitálních médií, umožňuje realizovat metodu „učení kdekoliv a kdykoliv“**, vede k žádoucímu **odlehčení paměti při současné možnosti využít mnohonásobně většího počtu dat a informací než dosud**, urychluje aktualizaci poznatků a vhodně doplňuje standardní učební texty a pomůcky.*

*Dovednosti získané ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie umožňují žákům aplikovat výpočetní techniku s bohatou škálou vzdělávacího software a **informačních zdrojů** ve všech vzdělávacích oblastech celého základního vzdělávání. Tato aplikační rovina přesahuje rámec vzdělávacího obsahu vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie, a stává se součástí všech vzdělávacích oblastí základního vzdělávání.“ (RVP ZV, 2013, s. 35).*

Vzdělávání ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie směřuje k utváření klíčových kompetencí, a to tak, že kromě jiných vede žáka k poznání úlohy informací a **informačních činností** a k využívání moderních ICT, dále také k **respektování práv k duševnímu vlastnictví** při využívání softwaru, vede k zaujetí odpovědného, **etického přístupu k nevhodným obsahům** vyskytujících se na internetu či jiných médiích. (RVP ZV, 2013, s. 35)

Co se týče vzdělávacího obsahu, lze v RVP konkrétně nalézt toto učivo – základní pojmy informační činnosti (informace, informační zdroje, informační instituce); společenský tok informací (vznik, přenos, transformace, zpracování, distribuce informací); základní způsoby komunikace; nástroje vyhledávání informací; hodnota a relevance informací a informačních zdrojů, metody a nástroje jejich ověřování, ochrana práv k duševnímu vlastnictví, copyright, informační etika. (RVP, 2013, s. 36-37)

V RVP se tedy píše o zásadních etických i právnických tématech (duševní vlastnictví, copyright, hodnoty, odpovědnost) a tématech týkajících se informací samých (vznik, zpracování, relevance atd.).

RVP gymnaziálního vzdělávání je obsažena oblast Informatika a informační a komunikační technologie. „*Oblast Informatika a informační a komunikační technologie (dále jen Informatika a ICT) na gymnáziu navazuje na oblast ICT v základním vzdělávání zaměřenou na zvládnutí základní úrovně informační gramotnosti... Oblast Informatika a ICT na gymnáziu prohlubuje u žáka schopnost **tvůrčím způsobem využívat informační a komunikační technologie, informační zdroje a možnosti aplikačního programového vybavení s cílem dosáhnout lepší orientaci v narůstajícím množství informací při respektování právních a etických zásad používání prostředků ICT. Žák je veden ke schopnosti aplikovat výpočetní techniku s využitím pokročilejších funkcí k efektivnímu zpracování informací... rozvoj oblasti ICT vyžaduje od žáka flexibilitu při přizpůsobování se inovovaným verzím digitálních zařízení a schopnost jejich vzájemného propojování.***“ (Balada, 2007, s. 62).

Podobně jako u RVP ZV jsou v RVP GV obsaženy cíle této oblasti vzdělávání, tyto cíle vedou k utváření a rozvoji klíčových kompetencí a to tím, že vedou mimo jiné žáka k uvědomění si, respektování a zmírnění negativních vlivů moderních informačních a komunikačních technologií na společnost a na zdraví člověka, ke znalosti způsobů prevence a **ochrany před zneužitím a omezováním osobní svobody** člověka; **získávání údajů** z většího počtu **alternativních zdrojů** a odlišování **informačních zdrojů věrohodných** a kvalitních od nespolehlivých a nekvalitních; poznání základních **právních aspektů a etických zásad** týkajících se práce s informacemi a výpočetní technikou, k respektování duševního vlastnictví, copyrightu, **osobních dat a zásad správného citování** autorských děl. (Balada, 2007, s. 63)

Otázku správného citování zmiňuje tedy doslovně teprve RVP GV. To ale nemusí znamenat, že se citování nevěnují již na nižších stupních vzdělávání. Tento dokument tedy navazuje na základní vzdělávání, a to se samozřejmě promítá i do pokračování a navazování na obory, které se začali u žáků rozvíjet už v ZŠ. Zde konkrétně na Informatiku a ICT, kde dochází k rozvoji používání informací a to v rozlišování kvalitních informací, používání alternativních zdrojů, tvůrčí používání informací, uvědomění si a respektování vlivů ICT na společnost, získání znalostí o způsobech jak předcházet zneužití osobní svobody.

Učivo, které by mělo být probíráno na gymnáziích v rámci obsahu Informatiky a ICT – informace (data a informace, relevance, věrohodnost informace, odborná terminologie, informační zdroje, informační procesy, informační systémy); informační etika, legislativa (ochrana autorských práv a osobních údajů). (Balada, 2007, s. 64)

5 Základní škola v Králíkách

Celý název školy zní Gymnázium a základní škola Králíky, ale je to pouze název, který ještě nebyl změněn. Gymnázium již není od 30. 6. 2009 v rejstříku škol. Posledními absolventy, při „dobíhání“ gymnázia, byli maturanti v roce 2013 v podzimním termínu.

Charakteristika školy:

Základní škola je úplná škola s devíti postupnými ročníky. Třídy prvního stupně jsou umístěny v budově ZŠ v ulici 5. května, třídy druhého stupně (v případě nutnosti i dvě třídy prvního stupně) a čtyři oddělení školní družiny jsou umístěny v budově ZŠ v ulici Moravské. Kapacita školy v Moravské ulici je 480 žáků, kapacita školy v ulici 5. května je 320 žáků a kapacita školní družiny je 110 žáků. Jídelna se nachází v komplexu budov v Moravské ulici.

Obě školní budovy leží u hlavní silnice na Hradec Králové. Areál v Moravské ulici vznikl přestavbou z původní mateřské školy. Tvoří ho šest samostatných budov-pavilonů, které jsou spojeny chodbou. Předností je i bezbariérový přístup do budovy. Budova v ulici 5. května oslavila v r. 2001 sté výročí a je vyhlášena kulturní památkou. Výuce tělesné výchovy slouží nový víceúčelový sportovní areál a tělocvična v bezprostřední blízkosti školy, výuce tělesné výchovy je k dispozici také tělocvična u budovy školy v ulici 5. května. (ŠVP Gymnázia a základní školy Králíky, 2013, s. 6)

5.1 ŠVP ZŠ Králíky

Školní vzdělávací program králické základní školy nese název Duhová škola, je velice obsáhlý – má 653 stran, zástupkyně ředitele mi ho osobně poskytla v elektronické verzi. Učebnice na výuku ICT žádné nepoužívají a zdůvodnili mi to tím, že učebnice rychle zastarávají a za 2 až 3 roky je v nich spousta věcí nepoužitelná, a tak i z ekonomického hlediska žádné nemají. Zde bude vybrána, jako podobně výše v Bílé knize a rámcových vzdělávacích programech, část zaměřená na ICT a etiku.

Ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie je vyučovací předmět s názvem **Informatika**. Cílem předmětu je tedy získat elementární dovednosti v ovládání výpočetní techniky a moderních informačních technologií, pracovat s počítačovými přídatnými zařízeními, pracovat s programy, osvojit si práci s grafikou a databázemi a **orientovat se ve světě informací**, tvořivě pracovat s informacemi, **kriticky je posuzovat** a využívat je při dalším vzdělávání i v praktickém životě. Tento předmět je vyučován v 5. a 6. třídě a následně v 7. až 9. třídě jako předmět volitelný.

Jako povinný předmět má dotaci 1 hodinu týdně, každý žák pracuje na jednom počítači v odborné učebně. Vyučovacím předmětem prolínají průřezová témata MDV (mediální výchova) – kritický přístup k informacím, VDO (výchova demokratického občana) – svoboda slova (i jeho nebezpečí), pluralita názorů, OSV (osobnostní a sociální výchova) – pravidla komunikace, kreativita, MKV (multikulturní výchova) – komunikace s lidmi z různých kultur, EGS (výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech) – vyhledávání a komunikace se světem, vyhledávání informací o světě.

Dále je obsah učiva rozdělen podle klíčových kompetencí žáků:

- kompetence k učení – Žáci samostatně objevují možnosti využití ICT technologií, spolupracují s ostatními žáky, používají nápovědu u programů apod.
- kompetence k řešení problémů – Vyučující jsou zde v roli konzultantů a žáci jsou vedeni k nalézání řešení a také k praktickému provedení a dotazení do konce.
- kompetence komunikativní – Žáci se při komunikaci učí dodržovat vztávané konvence a pravidla.
- kompetence sociální a personální - Žáci jsou přizváni k hodnocení prací, žák se učí hodnotit svoji práci i práci ostatních, při vzájemné komunikaci jsou žáci vedeni k ohleduplnosti a taktu, učí se chápat, že každý člověk je různě chápavý a zručný.
- kompetence občanské - Žáci jsou seznamováni s vazbami na **legislativu** a obecné **morální zákony** (softwarové **pirátství**, **autorský zákon**, **ochrana osobních údajů**, **bezpečnost**, hesla....) tím, že je musí dodržovat (**citace použitého pramene, ve škole není žádný nelegální software**, žáci si chrání své heslo...)
- kompetence pracovní – Žáci mohou využít ICT pro hledání informací, které jsou důležité pro jejich další profesní růst. (ŠVP Gymnázia a základní školy Králíky, 2013, s. 76 – 84)

Seminář z informatiky pro 7. třídu obsahuje (mimo jiné) učivo, ze kterého má být žákův výstup, že dovede vysvětlit pojmy **informace**, informatika, uvede, kde se dají informace získat, odliší **spolehlivé** a **nespolehlivé zdroje**, zhodnotí informace z hlediska

závažnosti. V obsahu učiva semináře pro 8. a 9. ročník podobná nebo rozšiřující témata už nejsou.

Toto ŠVP (jako všechny) tedy vychází z RVP, dále jej rozvíjí pro své potřeby. Je zde uvedeno konkrétně několik věcí, které jsou důležité a to je citace použitého pramene, vedení žáků k tomu, že každý člověk je jiný a také uvádí, že se ve škole nenachází nelegální software – toto prohlášení tedy dobře podporuje to, co žáky vyučují.

6 Gymnázium Žamberk

Charakteristika školy:

Škola byla založena v roce 1954 jako jedenáctiletá střední škola a udržuje si charakter regionálně významné vzdělávací instituce poskytující všeobecné středoškolské vzdělání žákům z velké spádové oblasti regionu. 2/3 žáků jsou dojíždějící do místa školy. Kapacita školy je 372 žáků. Budova školy Nádražní 48 slouží žamberskému školství od roku 1880. O té doby prošla mnoha částečnými rekonstrukcemi, ale v posledních dvou desetiletích se připravovanou a potřebnou celkovou rekonstrukci stále nepodařilo uskutečnit, a to i v souvislosti se změnou vlastnických vztahů k budově, která se od 1. 1. 2006 stala majetkem Pardubického kraje. Mezi nedostatky budovy patří omezená velikost, maximální využití učeben a nemožnost dalšího rozšíření prostor pro výuku s výjimkou případné půdní vestavby. Škola má odborné učebny a laboratoře pro biologii, chemii, fyziku, společenské vědy, jazyky, výtvarnou a hudební výchovu. Se starou budovou je spojena budova tělocvičny Komenského 1136, která je v provozu od roku 1980. V této budově je tělocvična, malý sál, 2 učebny výpočetní techniky, informační centrum školy a kabinety pro vyučující. Na dvoře školy je hřiště na basketbal s asfaltovým povrchem. V odborných učebnách IVT a informačním centru mají žáci bezplatný přístup k internetu i mimo vyučování. Budova je částečně pokryta Wi-Fi připojením. Bezbariérový přístup je zatím možný pouze do přízemí, v případě vzniklé potřeby je škola připravena řešit i přístup do vyšších pater. Stravování žáků a zaměstnanců je zajištěno ve čtyři sta metrů vzdálené školní jídelně, jejímž zřizovatelem je město. (ŠVP Gymnázia Žamberk, 2009, s. 5)

6.1 ŠVP gymnázia Žamberk

Školní vzdělávací program žambereckého gymnázia byl dostupný na jejich webových stránkách www.gyzamb.cz a nese název Pojďte s námi do světa, je platný od roku 2009. Vyučovací předmět ICT se rovněž nazývá Informatika. Pro výuku mají k dispozici tři odborné učebny vybavené potřebnou výpočetní technikou a projektořem. Učebnice pro výuku ICT žádné nepoužívají. Na vyšším gymnáziu probíhá výuka ve třídách 5. A a 1. B (první ročník střední školy). V 8. A a 4. B je možnost si vybrat ze seminářů (volitelných předmětů), kde je též Seminář z informatiky.

Obdobně jako v předchozím vzdělávacím programu i zde se rozčleňují cíle podle klíčových kompetencí. Vybrané oblasti rozvoje klíčových kompetencí:

- kompetence k učení – Učitel vede žáky k nutnosti vyhledávat informace z různých zdrojů, rozvíjí jejich kritičnost.
- kompetence občanské – Učitel vede žáky k respektování autorských práv a legislativy při práci s informacemi tím, že důsledně vyžaduje uvádění zdrojů, z nichž žák čerpá informace při své samostatné práci.

Podle učebních osnov předmětu Informatika, je dále učivo rozděleno na oblasti. Učivo - Zdroje vyhledávání informací a komunikace, v sobě zahrnuje témata: internet – globální síť, mezinárodní aspekty; informace – **relevance, hodnota informace, informační zdroje**; sdílení odborných informací; e-learning, sociální sítě; informační hygiena, **etika, legislativa – ochrana autorských práv a osobních údajů**. (ŠVP Gymnázia Žamberk, 2009, s. 255-261)

Učební osnovy předmětu Seminář z informatiky pro čtvrté ročníky se již žádnými, zde vybranými tématy konkrétně nezabývá, je pouze zmíněno obecně opakování z přechozích ročníků.

I když je tento dokument platný od 1. září 2009, je jisté, že muselo dojít k aktualizaci jednotlivých částí, jelikož v souboru jsou poslední úpravy z roku 2014. V roce 2009 jsem na této škole ještě byla, obsah mé informatiky ale rozhodně neodpovídal nynějším cílům předmětu ani v jistých částech obsahu učiva.

Praktická část

7 Průzkumné šetření

Zvoleným cílem této bakalářské práce bylo zjistit, v jaké míře jsou zastoupena etická témata ve výuce informačních a komunikačních technologií, která byla již výše podrobněji popsána (etika a právo; ochrana údajů; autorské právo; plagiátorství; citování; kyberšikana).

7.1 Cíl, průzkumné otázky, metoda sběru dat

Cílem praktické části je tedy určit jaké jsou znalosti žáků o vybraných etických tématech z učiva informatiky. Dále také zjistit jaké je jejich konkrétní chování na internetu a při používání ICT.

Průzkumné otázky jsou již zmíněny v úvodu této práce, a jsou to:

- 1. průzkumná otázka: Je etika na internetu obsažena ve školních osnovách?
- 2. průzkumná otázka: Jaké mají být výstupní znalosti žáků po absolvování daného předmětu ICT ve spojitosti s etikou?
- 3. průzkumná otázka: Jsou žáci seznámeni o nezákonném zneužívání informací, o autorském právu?
- 4. průzkumná otázka: Používají žáci citace ve svých písemných pracích, především PowerPointových prezentacích?
- 5. průzkumná otázka: Do jaké míry je jednání žáků v internetovém prostředí etické?

Jako **metoda sběru dat** bylo zvoleno dotazníkové šetření (viz příloha č. 1). Gavora vymezuje dotazník jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí, kladené otázky se mohou vztahovat buď k jevům vnějším nebo vnitřním. Dotazník je soubor předem připravených otázek, respondent odpovídá písemně. (Chráška, 2007, s. 163) Tato metoda byla zvolena z důvodu mých nulových dosavadních zkušeností s výzkumem a dotazník mi byl doporučen jako vhodná metoda, která není tolik náročná jako jiné metody. Dále byl zvolen z úspory času a možnosti sběru většího množství dat.

7.2 Průzkumný vzorek, realizace průzkumu

Průzkumný vzorek byl vybrán z žáků ZŠ Králíky a Gymnázia Žamberk. Dotazovaných žáků bylo dohromady 96 z toho 40 v Žamberku a v Králíkách 56. Průzkum byl tedy realizován ve třech 9. třídách (9. A, B, C) a dvou ročnících gymnázia 1. B a 5A.

Vyplněných dotazníků se navrátilo 86. Návratnost dotazníku je tedy 89,6%. Vyplňování dotazníku netrvalo déle než 10 minut.

Dotazník jsem vytvořila elektronický, a to pro jeho časovou úsporu jak při sbírání tak vyhodnocování dat. Pro žáky bylo také pohodlnější vyplňovat dotazník v jejich hodinách informatiky. Pro mě to dále bylo praktičtější i z důvodu uskutečňování dotazníkového šetření na dvou školách v různých městech. Byl dostupný na webové adrese: <http://www.surveio.com/survey/d/Z0H4P9Y9B2E6R5U6E>.

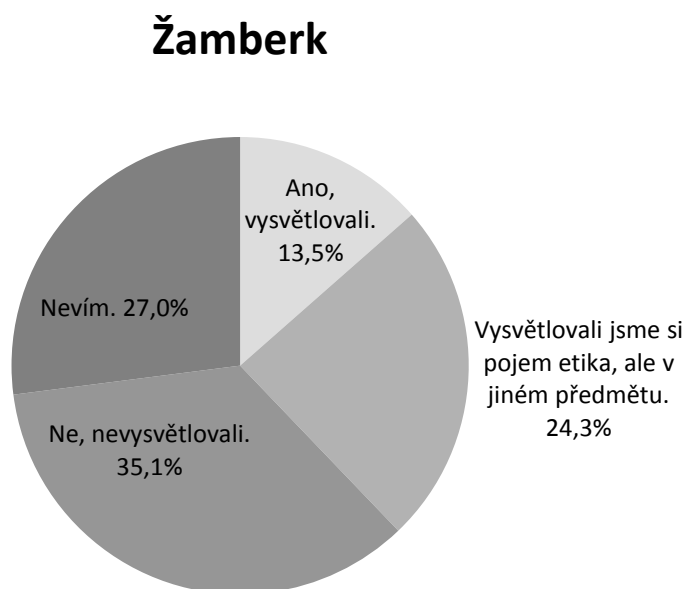
7.3 Vlastní průzkum a interpretace odpovědí

Zde budou uvedeny postupně všechny otázky z dotazníku a vyhodnoceny odpovědi, které jsem vždy rozdělila podle ročníků, které žáci navštěvují, koresponduje to samozřejmě i se školami, takže grafy budou rozdělené na zjednodušené názvy „Žamberk“ a „Králíky“.

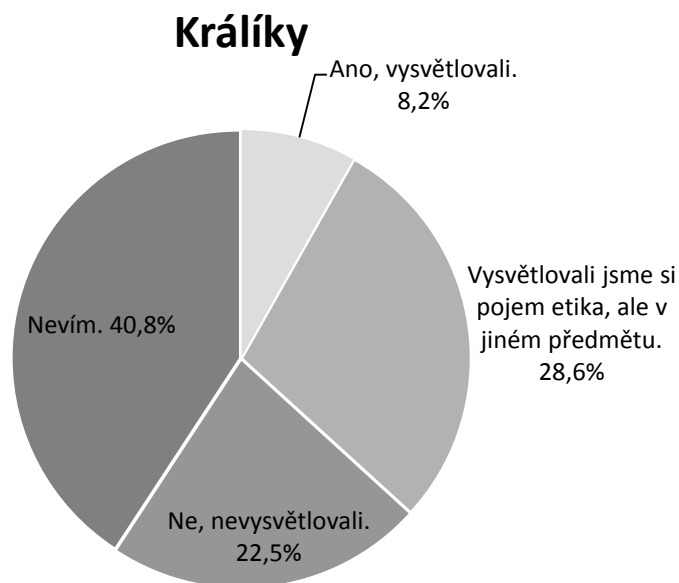
Otázka č. 1 Který ročník studujete?

Dotazník vyplnilo 49 žáků 9. tříd a 37 žáků gymnázia.

Otázka č. 2 Vysvětlovali jste si v předmětu Informatika pojem etika?

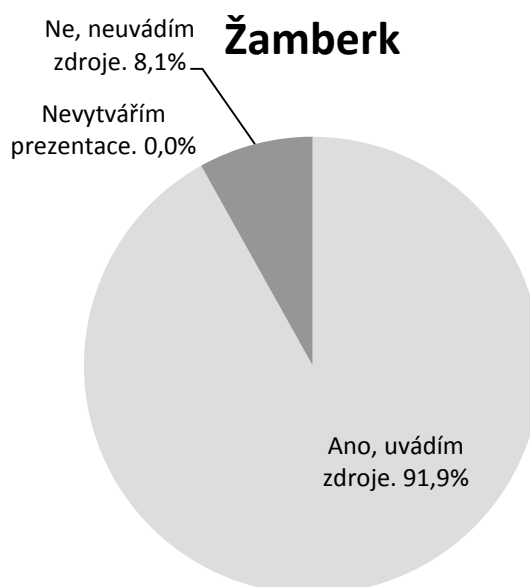
Graf č. 1a)

Graf č. 1b)

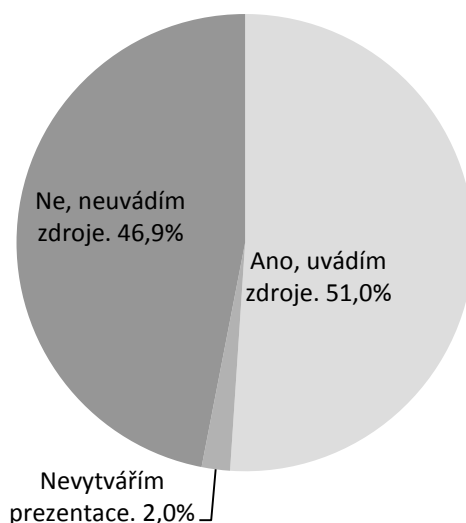
Z těchto grafů lze dobře vyčíst, že hlavně žáci králické ZŠ z velké části neví, zda jim někdo pojem etika vysvětloval, přesto si spíše myslím, že si to pouze nepamatují. Poněvadž kladné odpovědi (Ano a Vysvětlovali jsme si pojem etika, ale v jiném předmětu) tvoří u obou grafů více než třetinu, což je velice dobré.

Otázka č. 3 Když vytváříte prezentace v PowerPointu či jiném podobném programu uvádíte použité zdroje (literaturu, internetové stránky, apod.)?

Graf č. 2a)

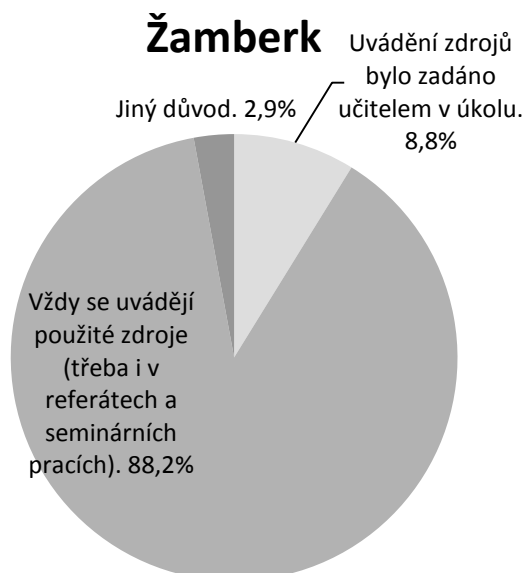
Králíky

Graf č. 2b)

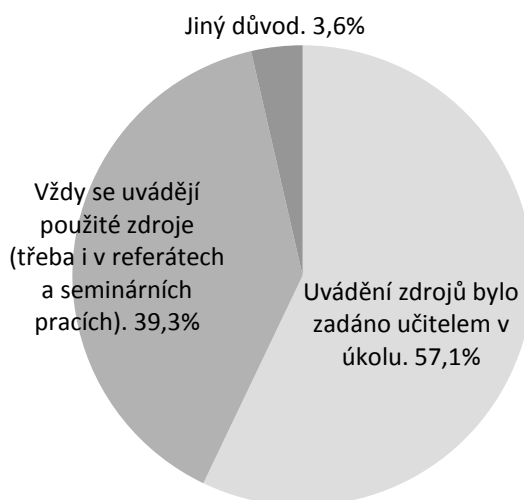
Z grafu č 2a) je na první pohled jasné, že převážná většina, tj. 91,9% uvádí zdroje, zatímco graf 2b) nám ukazuje oproti prvnímu grafu pouhou polovinu respondentů, kteří uvádějí zdroje. Dokonce jsou zde 2% králíckých žáků, kteří ještě prezentaci nevytvářeli.

Otázka č. 4 Pokud jste v otázce 3. označili odpověď ano, proč?

Graf č. 3a)

Králíky

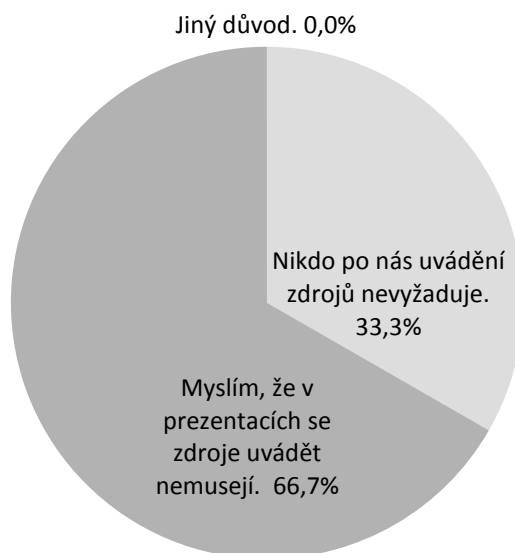

Graf č. 3b)

Zde jsou odpovědi těch respondentů, kteří uvádějí použité zdroje, z grafu 3a) je velká převaha dotazovaných gymnazistů, kteří uvádějí zdroje i v jiných svých pracích a referátech a nemusí to být ani konkrétně zadáno učitelem u každého úkolu. Zatímco graf 3b) ukazuje, že žáci ZŠ uvádějí zdroje převážně z důvodu zadání v úkolu, takto odpovědělo 57.1% dotazovaných. Jako jiný důvod u grafu 3a) byl uvedeno: „Podle důležitosti práce“, tudíž žák uvádí zdroje a literaturu u úkolů a prací, které považuje za důležitější. Jako jiný důvod, který uvedli žáci ZŠ, celkem 3,6%, bylo uvedeno: „Protože chci, aby si to učitelé mohli najít a aby věděli, že jsem nic nezkopíroval/a atd.“ Jde zde o žakovu poctivost a o přesvědčení, že si ho klidně může učitel zkontrolovat, najít a potvrdit žakovu práci a zkontrolovat údaje.

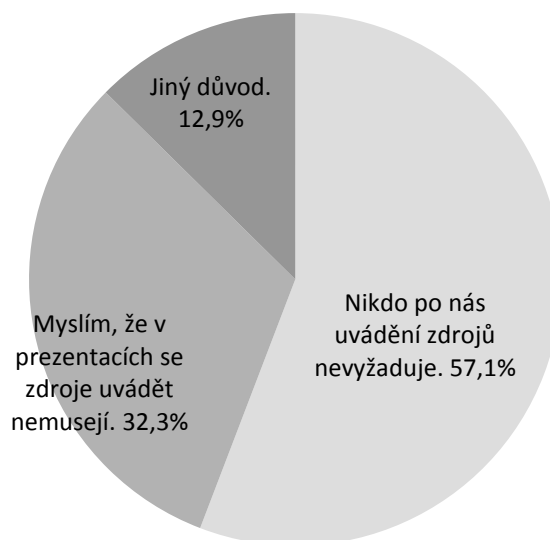
Otázka č. 5 Pokud jste v otázce 3. označili odpověď ne, proč?

Žamberk

Graf č. 4a)

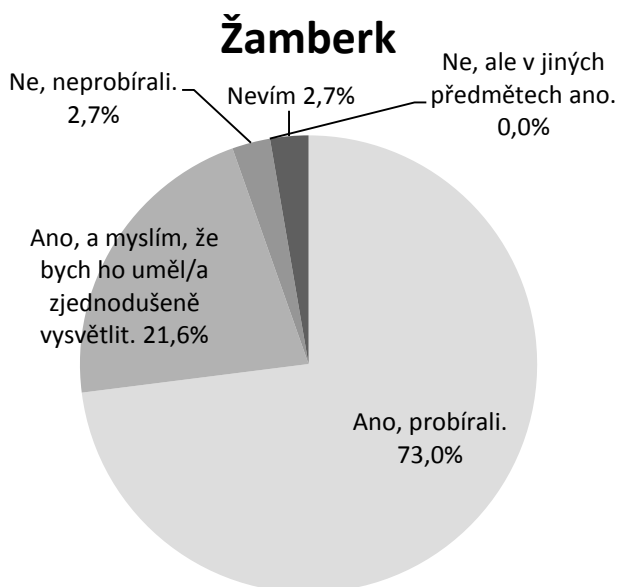
Králíky

Graf č. 4b)

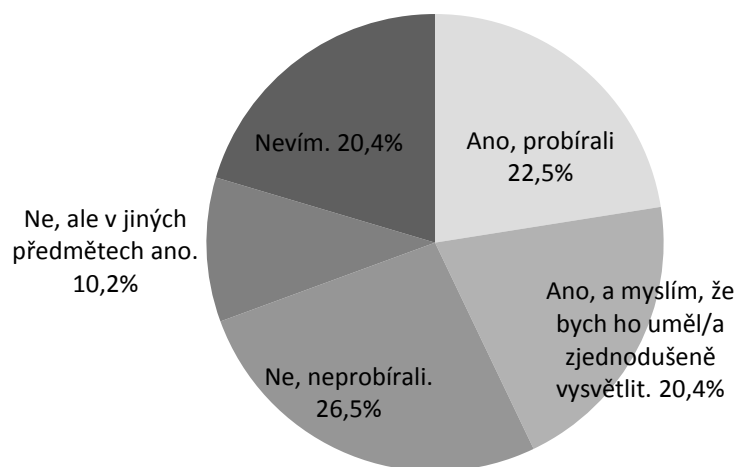
Žáci, kteří v otázce č. 3 označili odpověď Ne, neuvádím zdroje byli na gymnáziu pouze 3, dva z nich si myslí, že se v prezentacích zdroje uvádět nemusejí a jeden uvádí, že to po nich nikdo nevyžaduje, viz graf 4a). Tento malý počet respondentů se jeví jako nepozorní žáci, jelikož většina spolužáků ví, že zdroje se uvádějí. Zato v ZŠ jsou zjevné rozdíly oproti gymnáziu. Podle grafu 2b) neuvádí zdroje téměř 47% žáků, nabízí se tedy možnost, že různé třídy (9. A, B a C) se o uvádění zdrojů, o citování použité literatury učí rozdílně. 57,1% žáků uvádí, že po nich nikdo uvádění zdrojů nevyžaduje, ovšem 32,3% se domnívá, že u prezentací zdroje být nemusí. Do 12,9% v grafu 4b) patřily odpovědi typu: „*Jsem líná/y.*“, „*Vždy na to zapomenu.*“.

Otázka č. 6 Probírali jste v informatice autorské právo?

Graf č. 5a)

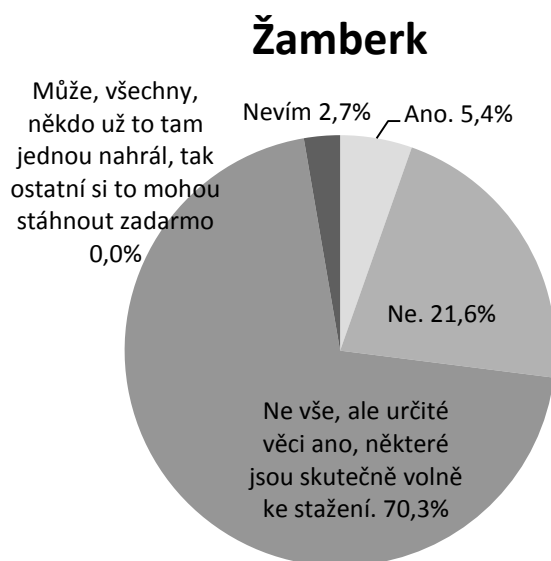
Králíky

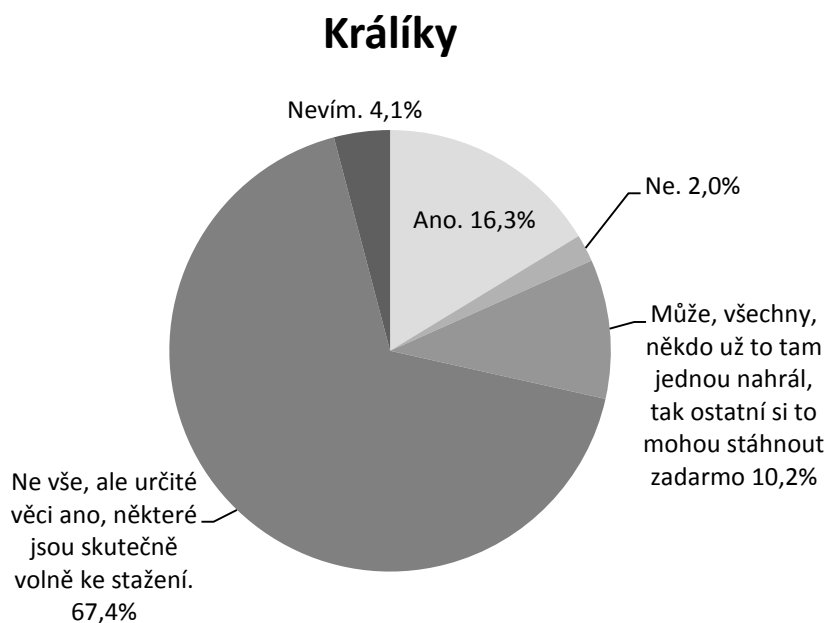
Graf č. 5b)

Z grafu 5a) lze dobře vyčíst, že žamberečtí žáci autorské právo probírali, uvádí to 94,6% z toho 21,6% by ho dokonce zjednodušeně vysvětlila. Pouze 5,4% žáků uvádí, že již neví nebo že autorské právo neprobírali. U králíckých žáků jsou názory opět mnohem členitější, znovu bych to přisuzovala počtu devátých tříd, které mohli mít různé učitele. Přesto podle grafu 5b) 42,9% autorské právo z informatiky zná a i někteří (10,2%) uvádějí, že ho probírali v jiném předmětu. Takže převažující většina žáků byla s autorským právem seznámena, což je velice pozitivní zpráva.

Otázka č. 7 Může člověk z internetu stahovat zadarmo vše, co se mu líbí, vše co potřebuje (knihy, filmy, hudbu, programy, dokumenty atd.)?

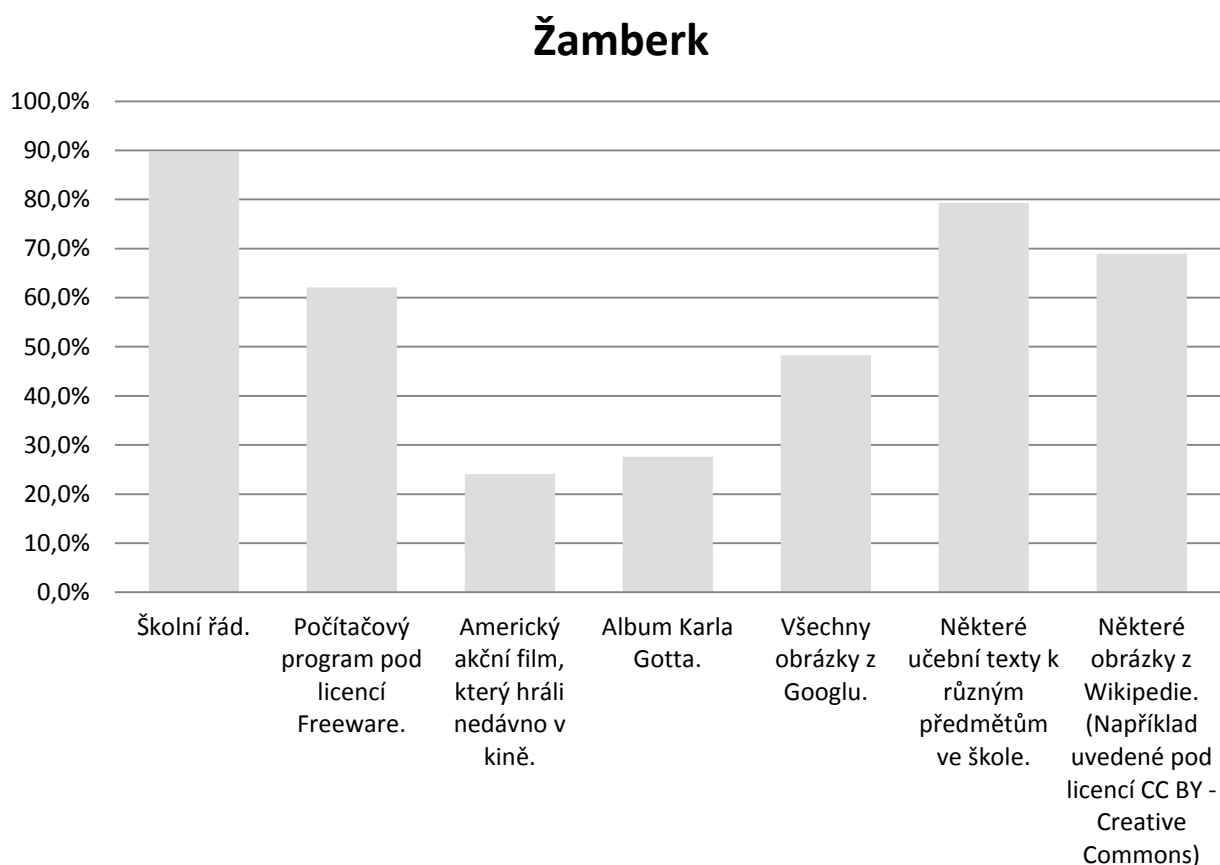
Graf č. 6a)

Graf č. 6b)

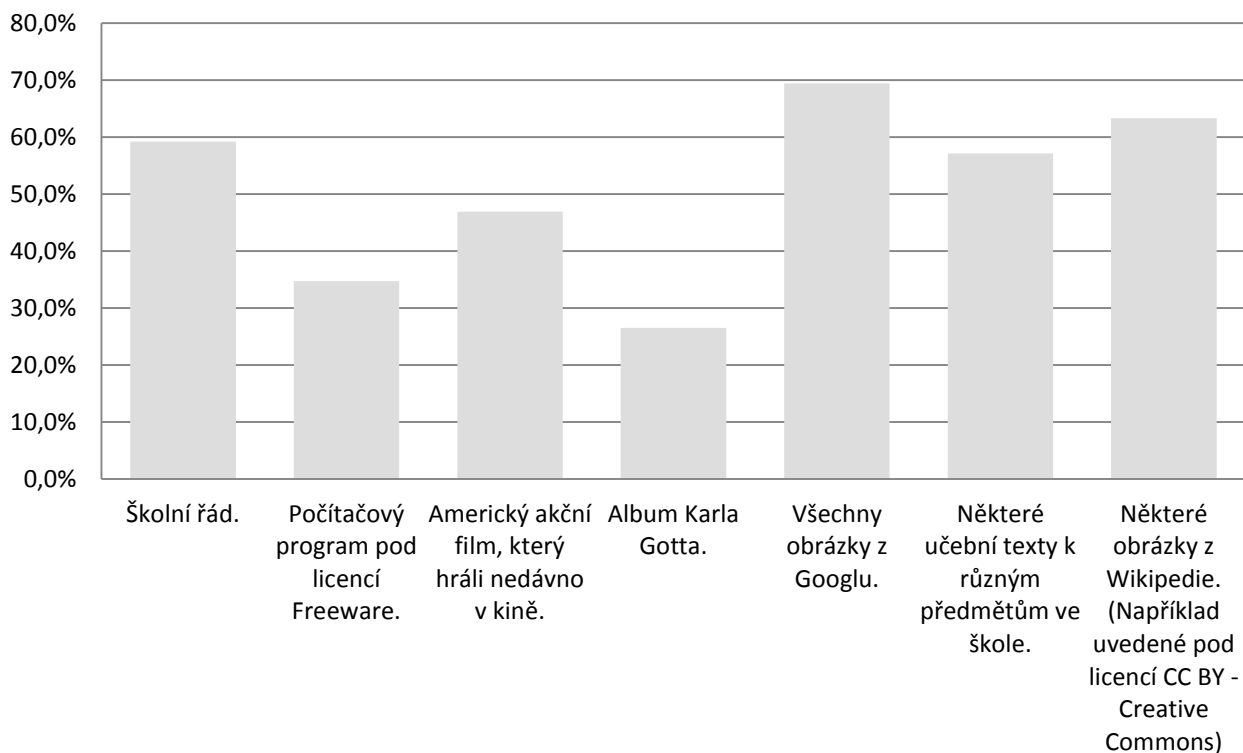
Převážná většina respondentů jak králických tak žamberských ví, že ne vše můžeme z internetu stahovat zadarmo. Graf 6a) udává 91,6% těchto respondentů a graf 6b) 69,4%. Z těchto grafů 6a) a 6b) lze také vyčíst, že většina si ale zároveň uvědomuje, že mnoho věcí si opravdu zdarma stáhnout může. Přesto 8 žáků z králické školy a 2 žáci ze žamberecké školy si myslí, že vše se dá stáhnout zdarma. Zajímavý údaj je 10,2% v grafu 6b), kdy si žáci myslí, že když je jednou už něco nahraného na internetu, tak si to mohou zdarma stáhnout pro sebe.

Otázka č. 8 Pokud jste v předchozí otázce č. 7 uvedli, že některé věci jsou volně ke stažení (bez platby), které to mohou být? (Může být více odpovědí)

Graf č. 7a)

Králíky

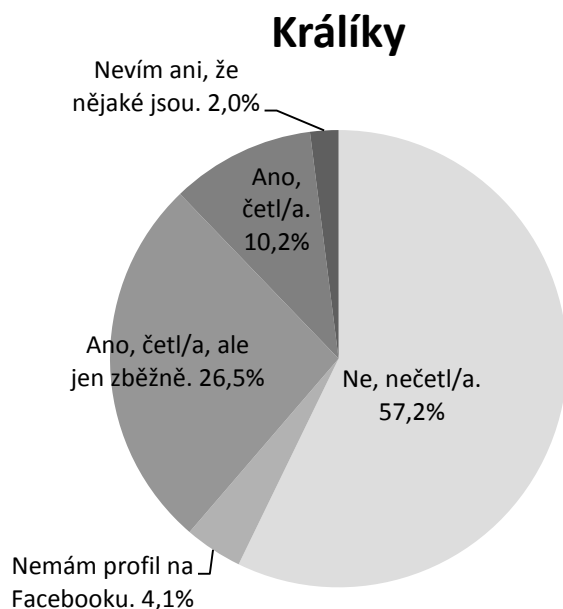

Graf č. 7b)

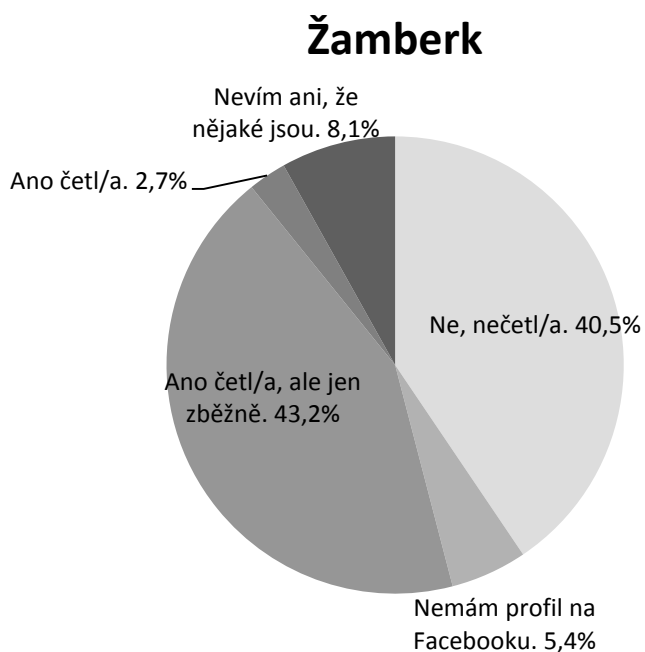
Tato otázka nabízí spoustu zajímavých údajů z odpovědí respondentů. Pokud by se to vzalo postupně od první možnosti odpovědi, předpokládala jsem, že mnohem více žáků označí Školní řád jako věc ke stažení bez platby, počítala jsem i se 100%, téměř stejně tak mě to překvapilo u druhé možnosti – Počítačový program pod licencí Freeware, který označilo pouze 62,1% žambereckých žáků a ještě méně králíckých a tj. 34,7%. Dále následovaly dvě podobné možnosti, a to Americký akční film, který hráli nedávno v kině a Album Karla Gotta. Také je s nimi z části podobná možnost Všechny obrázky z Googlu, vybráním těchto odpovědí si totiž respondenti protičeří se svou předchozí volbou v otázce 7. V podstatě zaškrtnutím těchto tří možností „zvolili“ zároveň odpověď v 7. otázce - Může, všechny, někdo už to tam jednou nahrál, tak ostatní si to mohou stáhnout zadarmo. Žáci z králícké školy odpověděli ještě „hůře“ v možnosti Všechny obrázky z Googlu, celkem 69,4%. Následující volba Některé učební texty k různým předmětům ve škole je vybrána 79,3% žambereckými žáky a jen 57,1% králíckými žáky, zde jsem očekávala také vyšší procenta odpovědí. V poslední volbě Některé obrázky z Wikipedie (Například uvedené pod licencí CC

BY – Creative Commons) žáci z obou škol odpověděli přibližně ve stejném poměru, přes 60%, a to je pozitivní zpráva.

Otázka č. 9 Pokud máte profil na sociální síti Facebook, četli jste podmínky, se kterými souhlasíte při registraci?

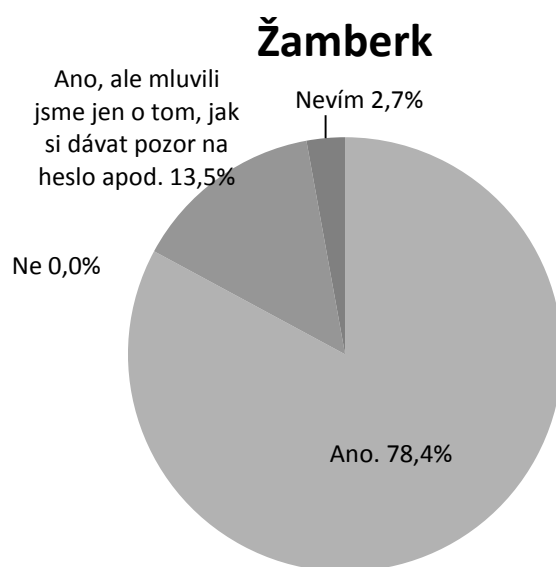
Graf č. 8a)

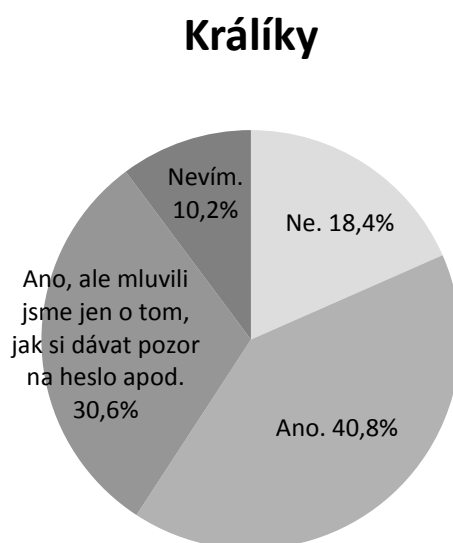
Graf č. 8b)

Je zde velké zastoupení odpovědí, že podmínky při registraci respondenti nečetli, přesto hodnotím výsledek této otázky kladně, 36,5% z grafu 8b) a 45,9% z grafu 8a), je poměrně dobré zastoupení, i když většina četla podmínky jen zběžně. Vznikl zde také zajímavý údaj, a to, že z 86 žáků nemají profil na Facebooku jen 4 žáci. A 8,1% žáků gymnázia dokonce ani neví, že nějaké podmínky při registraci jsou, žáků 9. tříd jen 2%.

Otázka č. 10 Probírali jste v informatice ochranu osobních údajů na internetu a nebezpečí zneužití osobních údajů?

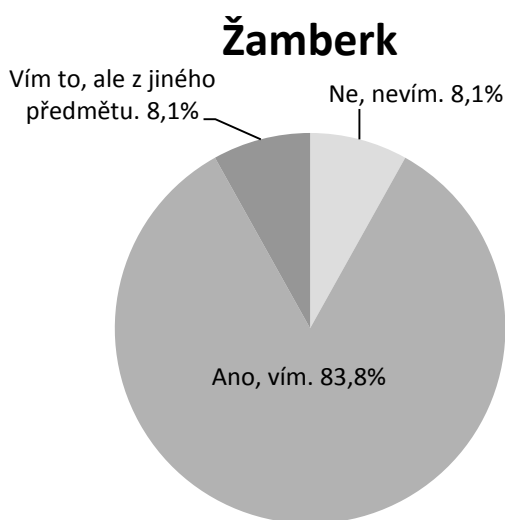
Graf č. 9a)

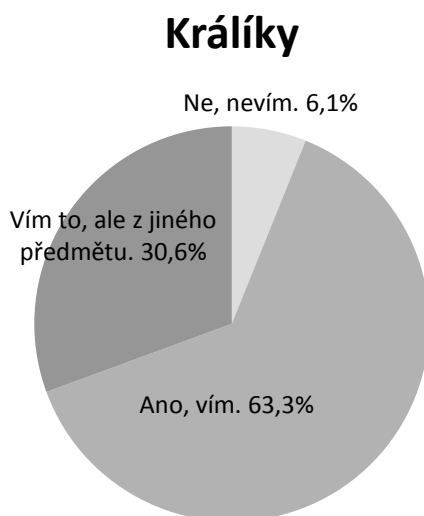
Graf č. 9b)

Žáci obou škol v převážné většině zvolili možnost, že o ochraně osobních údajů se v informatice učili. Je tu ale větší rozdíl mezi grafem 9a) a 9b), že v informatice mluvili jen o tom, jak si mají dávat pozor na své heslo – tuto možnost zvolilo 13,5% žambereckých žáků a 30,6% králíckých žáků. 18,4% žáků v grafu 9b) uvádí, že neprobírali ochranu osobních údajů, ale v grafu 9a) přesně 0% respondentů. Opět je graf devátých tříd ZŠ Králíky mnohem členitější v odpovědích.

Otázka č. 11 Víte z učiva informatiky, že pro vaši bezpečnost nemáte raději nikomu cizímu na internetu poskytovat své osobní údaje (jako rodné číslo, číslo telefonu, adresu, nebo dokonce pin k platební kartě atd.)?

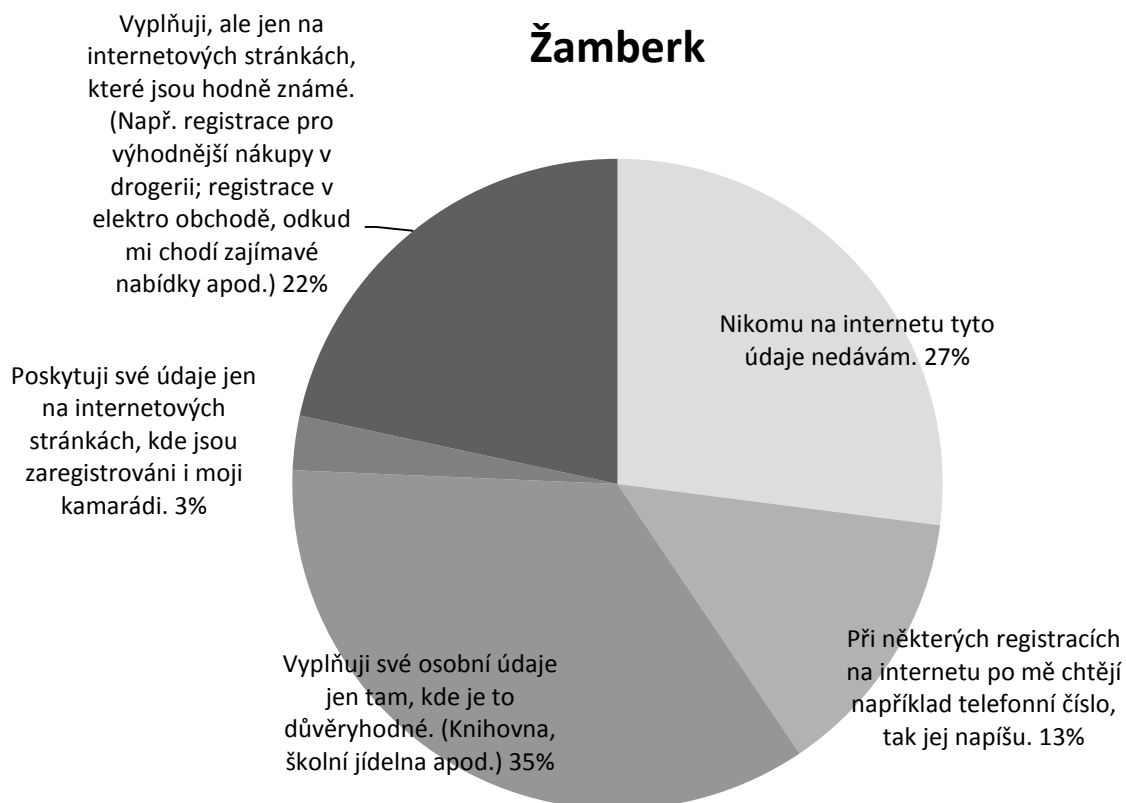
Graf č. 10a)

Graf č. 10b)

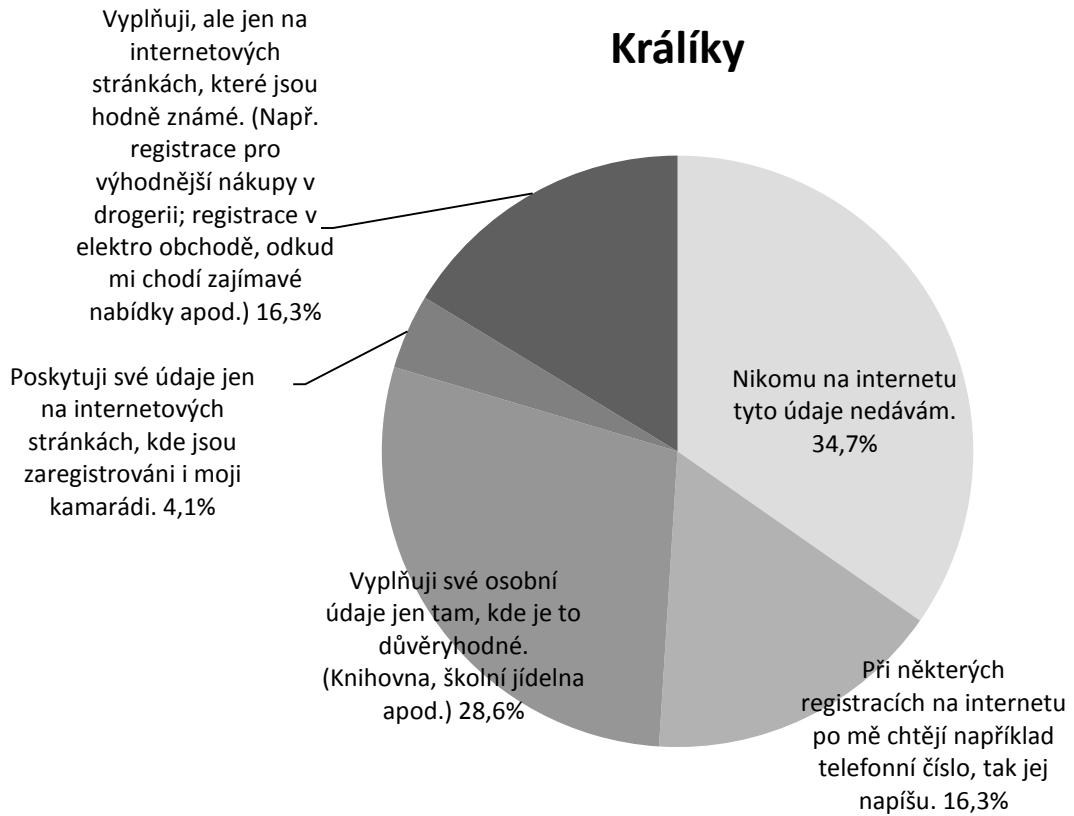
Tady je na první pohled patrné, že skutečně převažující většina žáků ví z informatiky, nebo z jiného předmětu ve škole, že své osobní údaje nemá nikomu cizímu poskytovat. Ovšem je tu v obou grafech i malé procento respondentů, kteří to neví.

Otázka č. 12 Vyplňujete na internetu své osobní údaje?

Graf č. 11a)

Králíky

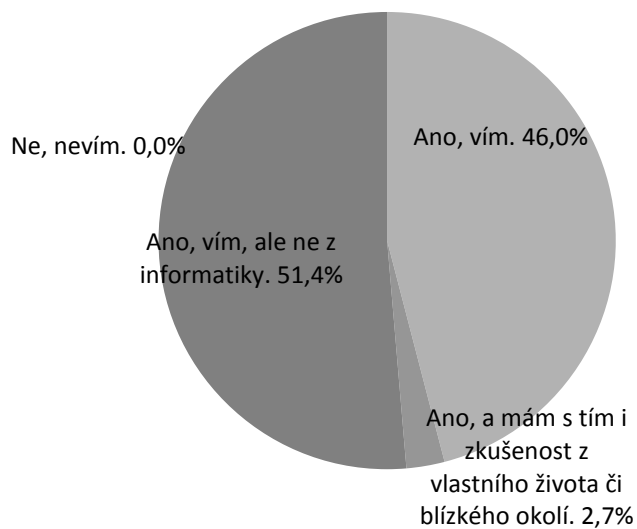

Graf č. 11b)

V obou případech uvádí okolo 70% respondentů své osobní údaje na internetu s různou obezřetností. Těch zbývajících (přibližně) 30% uvedlo odpověď, že osobní údaje nikomu nedává, nebo to tak nečiní úmyslně.

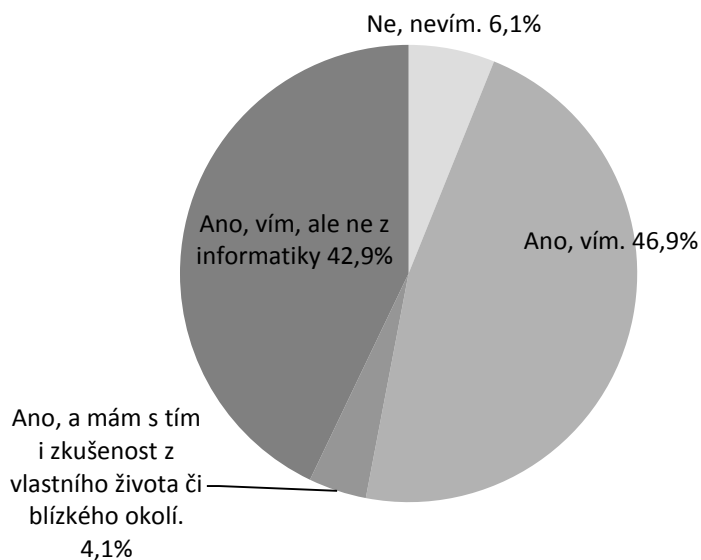
Otázka č. 13 Víte, co je kyberšikana z učiva informatiky?

Žamberk

Graf č. 12a)

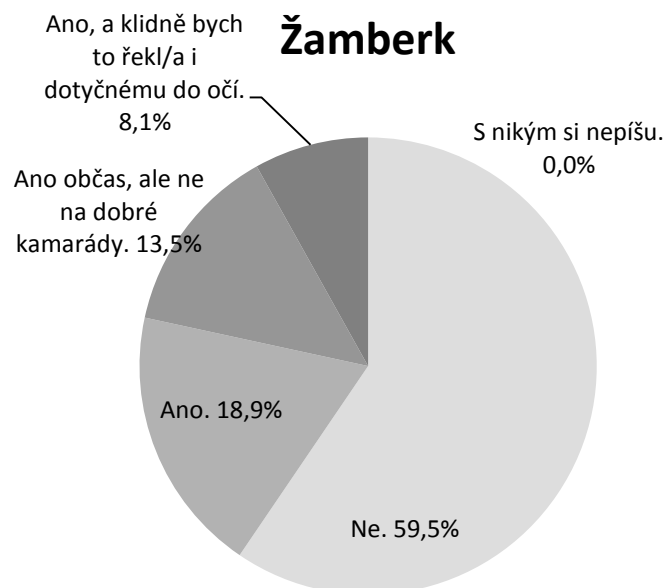
Králíky

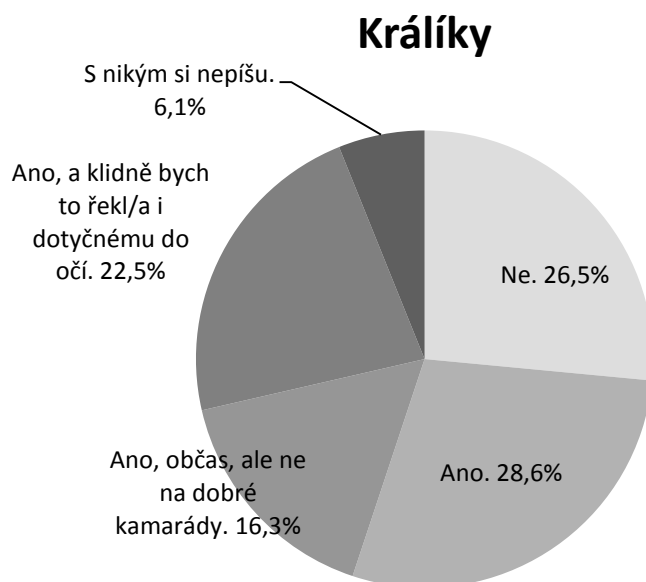
Graf č. 12b)

Z výsledných grafů je očividné, že téměř všichni vědí, co je to kyberšikana, ať už z informatiky nebo ne. Pouhých 6,1% králíckých žáků neví. Bohužel je tu v obou školách i malé procento žáků, kteří se s ní přímo či nepřímo setkali.

Otázka č. 14 Používáte hanlivá (neslušná, urážející) slova když si píšete se spolužáky, kamarády, známými i cizími lidmi na chatu (v sms zprávách, různých internetových diskuzích)?

Graf č. 13a)

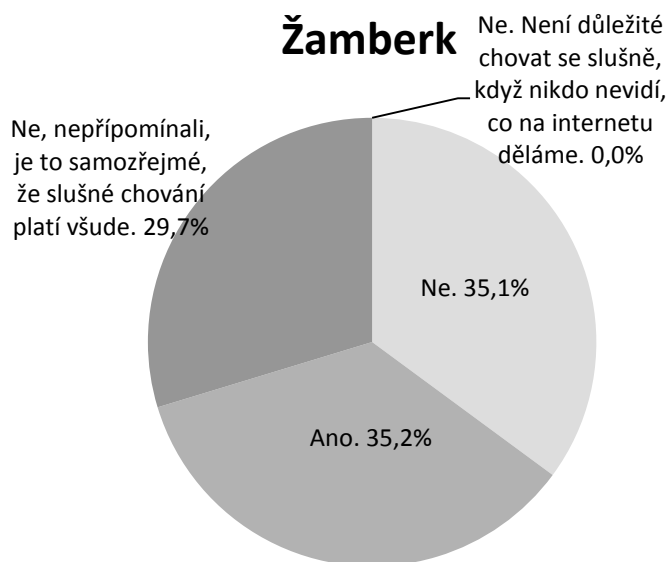

Graf č. 13b)

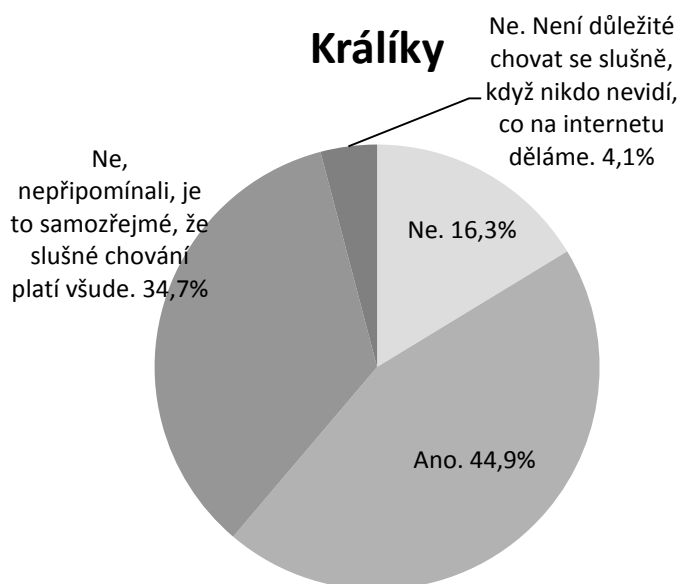
Z grafů vyplývá, že se žáci příliš nezdráhají používat neslušná slova i při psaní si s ostatními. Na gymnáziu se situace zdá být lepší, zde 59,5% respondentů odpovědělo, že tato

slova nepoužívají, na základní škole jen 26,5%. Překvapující zprávou pro mě je procentuální zastoupení možnosti - Ano, a klidně bych to řekl/a i dotyčnému do očí – a to 22,5% u žáků základní školy a méně pak na gymnázium – 8,1%.

Otázka č. 15 Připomínali vám v informatice, že zásady slušného chování platí i na internetu?

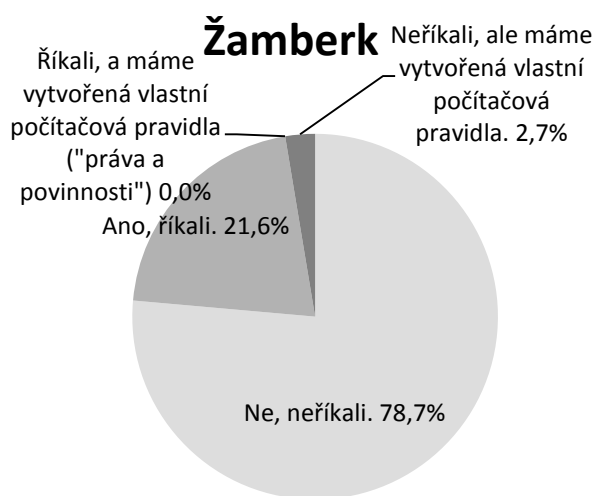
Graf č. 14a)

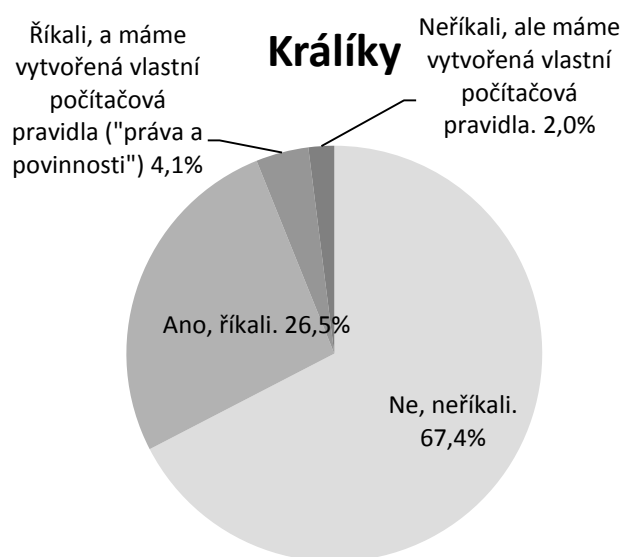
Graf č. 14b)

Odpovědi na tuto otázku nejsou vůbec sjednocené, žáci se velice liší v odpovědích a grafy jsou na první pohled rozdělené na třetiny. Těžko se dá tedy teď vyvodit, zda se jim slušné chování připomínalo i při chování na internetu, ale přikláníla bych se k 35,2% v grafu 14a) a 44,9% v grafu 14b). U možnosti – Ne, není důležité chovat se slušně, když nikdo nevidí, co na internetu děláme – jsem ideálně očekávala 0%, přesto 4,1% (2 žáci) tuto možnost označili.

Otázka č. 16 Říkali jste si v informatice o tzv. netiketě (netiquette) či o počítačovém desateru?

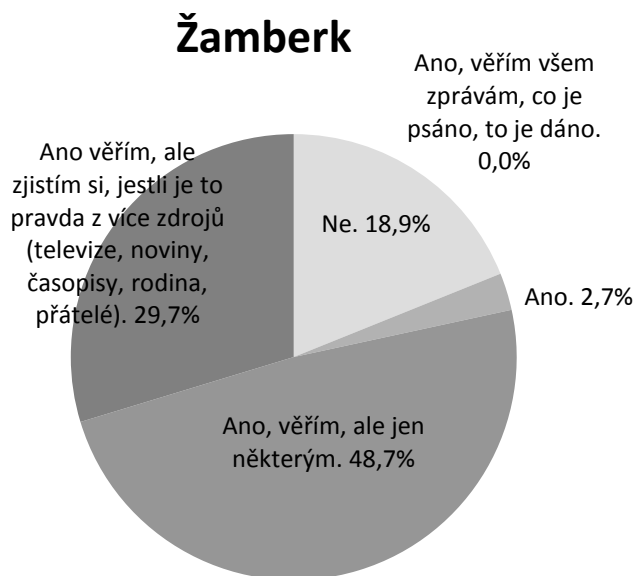
Graf č. 15a)

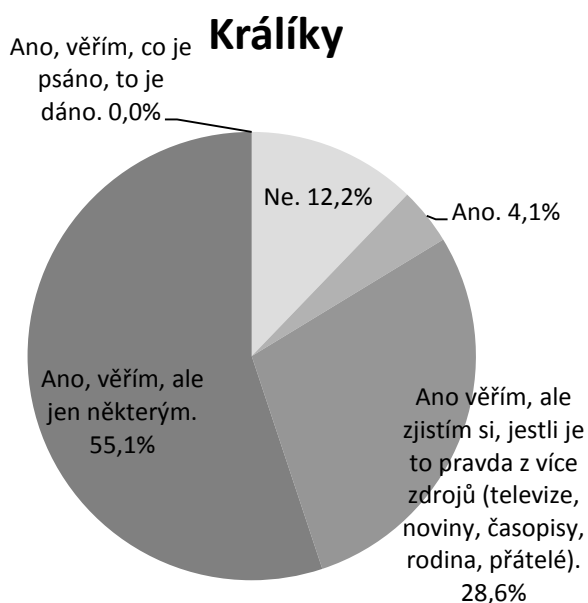
Graf č. 15b)

Respondenti se v převaze shodují na tom, že si o netiketě neříkali, ovšem 21,6% z grafu 15a) a 26,5% z grafu 15b) nejsou zanedbatelné hodnoty, kdy respondenti vybrali možnost Ano. Někteří dokonce odpověděli, že mají vlastní počítačová pravidla. Může to být z důvodu, že žáci zapoměli, jestli se o netiketě v informatice učili, mohlo jít jen o zmínku na začátku roku a upozornění na určitá počítačová pravidla.

Otázka č. 17 Věříte nějaké nové zprávě, kterou si přečtete na internetu?

Graf č. 16a)

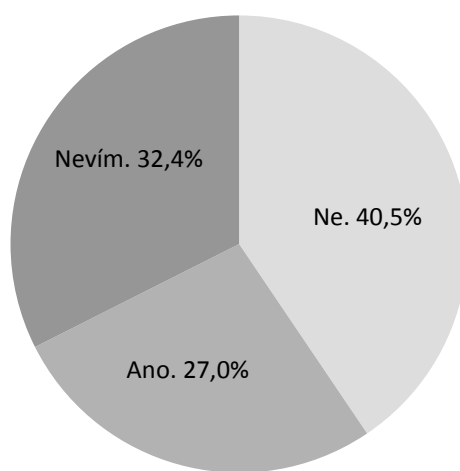

Graf č. 16b)

Kolem poloviny respondentů označilo odpověď, že věří jen některým zprávám. Někteří i zjišťují o stejné zprávě více informací – hledají více zdrojů – králičtí žáci 28,6% a podobně žamberečtí 29,7%. Je to dobrý výsledek. Několik málo procent nekriticky přijímá nové zprávy, graf 16a) 2,7% a graf 16b) 4,1%.

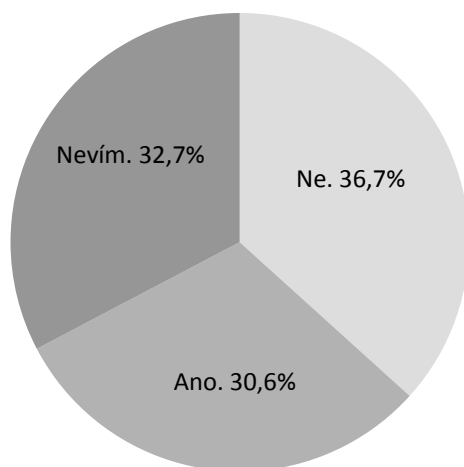
Otázka č. 18 Říká vám něco pojem „informační etika“?

Žamberk

Graf č. 17a)

Králíky

Graf č. 17b)

Na těchto grafech znovu vidíme na první pohled téměř samé třetiny, to svědčí o nerozhodnosti žáků, zda vůbec někdy slyšeli pojem informační etika, i když okolo 30% respondentů označilo odpověď Ano.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá etikou v internetovém prostředí z hlediska výuky ICT, je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části je nejprve stručně charakterizována samotná etika v první kapitole, ve druhé kapitole jsou podrobněji popsána konkrétní témata, která jsou pro tuto práci stěžejní, třetí kapitola se zabývá informační etikou, čtvrtá kapitola je věnována rozboru kurikulárních dokumentů, pátá a šestá kapitola se zabývá ZŠ Králíky a Gymnáziem Žamberk a jejich ŠVP. V praktické části je kapitola sedmá, která se zabývá již samotným dotazníkem a vyhodnocováním nasbíraných dat.

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, v jaké míře jsou zastoupena etická témata (která jsou popsána ve druhé kapitole) ve výuce informačních a komunikačních technologií v devátých třídách základní školy v Králíkách a v prvních ročnících gymnázia v Žamberku.

Cílem praktické části bylo určit znalosti žáků o vybraných etických tématech z učiva informatiky. Dále také jejich konkrétní chování na internetu a při používání ICT.

Pomocí studia literatury a nasbíraných dat jsem došla k výsledkům, podle nichž lze zodpovědět průzkumné otázky.

1. průzkumná otázka: Jsou etická témata obsažena ve školních osnovách?

Na tuto otázku jsem našla odpověď ve čtvrté a páté kapitole, kde jsou vybrány důležité oblasti týkající se etiky v základních dokumentech pro školy. Při studiu Bílé knihy a RVP GV a ZV jsem se dozvěděla obecnější informace a konkrétně pak v jednotlivých ŠVP jsem našla, že etická témata jsou součástí obsahu učiva. Tedy odpověď je ano.

2. průzkumná otázka: Jaké mají být výstupní znalosti žáků po absolvování daného předmětu ICT ve spojitosti s etikou?

Odpověď je opět ve čtvrté a páté kapitole. Například je to rychlé vyhledávání informací, kritické zhodnocení těchto informací, vybírání relevantních informací, citování, respektování práv k duševnímu vlastnictví atd.

3. průzkumná otázka: Jsou žáci seznámeni o nezákonném zneužívání jejich informací, o autorském právu?

Z velké části jsou žáci s tímto seznámeni. Této průzkumné otázce se týkaly otázky 3,6,10,11 a 12 v dotazníku.

4. průzkumná otázka: Používají žáci citace ve svých písemných pracích, především PowerPointových prezentacích?

Konkrétně na tuto otázku byla položena i dotazníková otázka č. 3. Většina žáků cituje, uvádí zdroje ve svých písemných pracích.

5. průzkumná otázka: Do jaké míry je jednání žáků v internetovém prostředí etické?

Tato otázka je těžší. Byly na ni vytvořeny dotazníkové otázky č. 7 a 8 a také 14, 15, 16. Z některých odpovědí by se dalo usoudit, že je ve značné míře chování dotazovaných žáků etické, ovšem nechali se „nachytat“ při odpovědích hlavně v otázce č. 8, jelikož není etické například stahovat album zpěváka (jakéhokoli), kterého zpěv živí – nedostane za to žádnou odměnu. My bychom sice „jen“ využívaly toho, že to na internet už nahrál někdo za nás, tím porušil autorská práva a my se na tom jen přiživujeme se zavřenýma očima. Vše je podobně rozebráno v kapitole 2. Dále žáci uvedli, že není až tak nutné jim připomínat zásady slušného chování na internetu, protože to přece platí všude, ale před tím v otázce 14. uvedli ve velké míře, že užívají neslušná slova, která by v několika případech řekla i dotyčnému do očí.

Záleží tedy opravdu individuálně na každém žákovi, jak se chová na internetu, ale sama to hodnotím spíše pozitivně. Stále se najdou mladí lidé, kteří mají morálku v sobě.

Cíl praktické části byl splněn s pomocí dotazníkového šetření.

Cíl celé bakalářské práce, tedy v jaké míře jsou zastoupena etická témata ve výuce ICT, lze zodpovědět, že dnes již v hojně míře jsou skutečně etická témata zařazena i do výuky ICT. Nejen v ŠVP, ale i ve skutečné výuce. Tedy jistě to není ještě ideální, jak by se to zdálo již z cílů v Bílé knize, ovšem od mé výuky výpočetní techniky to byl „skok“. Toto zjištění tedy hodnotím velice kladně. Cíl práce byl naplněn.

Seznam použité literatury

BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, 100 s. ISBN 978-808-7000-113.

BARTÁK, Matěj, ed. a kol. Nový slovník cizích slov pro 21. století. Vyd. 1. Praha: Plot, 2008. 367 s. ISBN 978-80-86523-89-7

HORNYŠOVÁ, Hana, ed. Sborník studijních materiálů ke kurzu Odborné publikování, citační etika a autorské právo s podporou ICT. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 73 s. ISBN 978-80-7435-273-7.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANKOVSKÝ, Jiří. Etika pro pomáhající profese. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

JANOŠ, Karel. Informační etika. 1. vyd. Praha: Česká informační společnost, 1993. 134 s.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

Prohlášení o právech a povinnostech. Facebook [online]. 2013 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms>

ROGERS, Vanessa. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2

RVP ZV 2013 dostupný na <http://www.msmt.cz/file/29408/download/> (cit. 15. 4. 2015)

SLEZÁKOVÁ, Ludmila PhDr. Elektronické informační zdroje. Seminář. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 17. 3. 2014, 5. 5. 2014

THOMPSON, Mel. Přehled etiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 167 s. Filozofie. ISBN 80-7178-806-6

VANĚK, Jiří. Obecná, ekonomická a informační etika. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 252 s. ISBN 978-80-7357-504-5

ŠVP Gymnázia a základní školy Králíky, 2013

ŠVP Gymnázia Žamberk, 2009

Úvod. Creative Commons [online]. 2015 [cit. 2015-06-03]. Dostupné z:
<http://www.creativecommons.cz/uvod/>

Varianty licence. Creative Commons [online]. 2015 [cit. 2015-06-03]. Dostupné z:
<http://www.creativecommons.cz/licence-cc/varianty-licence/>

Seznam použitých zkratk

ZŠ – základní škola

ICT - z angl. information and communication technologies – informační a komunikační technologie

IVT – informační a výpočetní technika

ŠVP – školní vzdělávací program

RVP – rámcový vzdělávací program

RVP GV – rámcový vzdělávací program gymnaziálního vzdělávání

RVP ZV – rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

MDV – mediální výchova

VDO – výchova demokratického občana

OSV - osobnostní a sociální výchova

MKV – multikulturní výchova

EGS – výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

OSN – Organizace spojených národů

CC – Creative Commons

Příloha č. 1 Dotazník

Zastoupení etických témat ve vyučování ICT

Dobrý den,

jmenuji se Kristýna Schweidlerová, jsem jednou z bývalých studentek této školy a nyní studuji pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci a ráda bych Vás poprosila o vyplnění následujícího dotazníku, který se zabývá především znalostmi z oblasti etiky v internetovém prostředí a při používání komunikačních a informačních technologií. Dotazník je zcela anonymní a bude určen jen pro účely mé bakalářské práce. Pro zjednodušení bude používán název předmětu Informatika pro všechny podobné názvy předmětů (IVT, ICT, Výpočetní technika). Zvolte vždy jednu možnost, pokud není uvedeno jinak.

Předem děkuji za Váš čas

1 Který ročník studujete?

9. třídu ZŠ

5. ročník osmiletého gymnázia nebo 1. ročník čtyřletého gymnázia

2 Vysvětlovali jste si v předmětu Informatika pojem etika?

Ano, vysvětlovali.

Vysvětlovali jsme si pojem etika, ale v jiném předmětu.

Ne, nevysvětlovali.

Nevím.

3 Když vytváříte prezentace v PowerPointu či jiném podobném programu uvádíte použité zdroje (literaturu, internetové stránky, apod.)?

Ano, uvádím zdroje.

Ne, neuvádím zdroje.

Nevytvářím prezentace.

4 Pokud jste v otázce 3. označili odpověď ano, proč?

Uvádění zdrojů bylo zadáno učitelem v úkolu.

Vždy se uvádějí použité zdroje (třeba i v referátech a seminárních pracích).

Jiný důvod

Zbývá 100 znaků

5 Pokud jste v otázce 3. označili odpověď ne, proč?

Nikdo po nás uvádění zdrojů nevyžaduje.

Myslím, že v prezentacích se zdroje uvádět nemusejí.

Jiný důvod

Zbývá 100 znaků

6 Probírali jste v informatice autorské právo?

Ano, probírali.

Ano, a myslím, že bych ho uměl/a zjednodušeně vysvětlit.

Ne, neprobírali.

Ne, ale v jiných předmětech ano.

Nevím.

7 Může člověk z internetu stahovat zadarmo vše, co se mu líbí, vše co potřebuje (knihy, filmy, hudbu, programy, dokumenty atd.)?

Ano.

Ne.

Ne vše, ale určité věci ano, některé jsou skutečně volně ke stažení.

Může, všechny, někdo už to tam jednou nahrál, tak ostatní si to mohou stáhnout zadarmo.

Nevím.

8 Pokud jste v předchozí otázce č. 7 uvedli, že některé věci jsou volně ke stažení (bez platby), které to mohou být? (Může být více odpovědí)

Školní řád.

Počítačový program pod licencí Freeware.

Americký akční film, který hráli nedávno v kině.

Album Karla Gotta.

Všechny obrázky z Googlu.

Některé učební texty k různým předmětům ve škole.

Některé obrázky z Wikipedie. (Například uvedené pod licenci CC BY – Creative Commons)

9 Pokud máte profil na sociální síti Facebook, četli jste podmínky, se kterými souhlasíte při registraci?

Ne, nečetl/a.

Nemám profil na Facebooku.

Ano, četl/a, ale jen zběžně.

Ano, četl/a.

Nevím ani, že nějaké jsou.

10 Probírali jste v informatice ochranu osobních údajů na internetu a nebezpečí zneužití osobních údajů?

Ne.

Ano.

Ano, ale mluvili jsme jen o tom jak si dávat pozor na heslo apod.

Nevím.

11 Víte z učiva informatiky, že pro vaši bezpečnost nemáte raději nikomu cizímu na internetu poskytovat své osobní údaje (jako rodné číslo, číslo telefonu, adresu, nebo dokonce pin k platební kartě atd.)?

Ano, vím.

Ne, nevím.

Vím to, ale z jiného předmětu.

12 Vyplňujete na internetu své osobní údaje?

Nikomu na internetu tyto údaje nedávám.

Při některých registracích na internetu po mě chtějí například telefonní číslo, tak jej napíšu.

Vyplňuji své osobní údaje jen tam, kde je to důvěryhodné. (Knihovna, školní jídelna apod.)

Poskytuji své údaje jen na internetových stránkách, kde jsou zaregistrováni i moji kamarádi.

Vyplňuji, ale jen na internetových stránkách, které jsou hodně známé. (Např. registrace pro výhodnější nákupy v drogerii; registrace v elektro obchodě, odkud mi chodí zajímavé nabídky apod.)

13 Víte, co je kyberšikana z učiva informatiky?

Ano, vím.

Ne, nevím.

Ano, a mám s tím i zkušenost z vlastního života či z blízkého okolí.

Ano, vím, ale ne z informatiky.

14 Používáte hanlivá (neslušná, urážející) slova když si píšete se spolužáky, kamarády, známými i cizími lidmi na chatu (v sms zprávách, různých internetových diskuzích)?

Ne.

Ano.

Ano, občas, ale ne na dobré kamarády.

Ano, a klidně bych to řekl/a i dotyčnému do očí. S nikým si nepíšu.

15 Připomínali vám v informatice, že zásady slušného chování platí i na internetu?

Ano.

Ne.

Ne, nepřipomínali, je to samozřejmé, že slušné chování platí všude.

Ne. Není důležité chovat se slušně, když nikdo nevidí, co na internetu děláme.

16 Říkali jste si v informatice o tzv. netiketě (netiquette) či o počítačovém desateru?

Ne, neříkali.

Ano, říkali.

Říkali, a máme vytvořená vlastní počítačová pravidla ("práva a povinnosti")

Neříkali, ale máme vytvořená vlastní počítačová pravidla.

17 Věříte nějaké nové zprávě, kterou si přečtete na internetu?

Ne.

Ano.

Ano, věřím ale jen některým.

Ano věřím, ale zjistím si, jestli je to pravda z více zdrojů (televize, noviny, časopisy, rodina, přátelé).

Ano, věřím všem zprávám, co je psáno, to je dáno.

18 Říká vám něco pojem „informační etika“?

Ne.

Ano.

Nevím.

- ODESLAT DOTAZNÍK

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kristýna Schweidlerová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Zuzana Hrnčířiková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Zastoupení etických témat v předmětech informačních a komunikačních technologií na ZŠ Králíky a Gymnáziu Žamberk
Název v angličtině:	Representation of ethical issues in the subjects of information and communication technologies at primary school Králíky and Gymnasium Žamberk
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se zabývá etickými tématy v předmětech informačních a komunikačních technologií, konkrétně na základní škole v Králíkách a na gymnáziu v Žamberku. V teoretické části jsou kapitoly věnující se etice a jejím vybraným tématům spojeným s informačními a komunikačními technologiemi, informační etice a kurikulárním dokumentům. V praktické části je použit dotazník, který má za cíl zjistit znalosti žáků z oblasti informační etiky a chování žáků při využívání informačních a komunikačních technologií (především počítačů).
Klíčová slova:	Etika, informační etika, ICT
Anotace v angličtině:	This thesis deals with ethical issues in the subjects of information and communication technologies, particularly in elementary school and in Králíky at a grammar school in Žamberk. In the theoretical part are chapters devoted to ethics and its selected topics related to information and communication technologies, information ethics and curricular documents. In the practical part used a questionnaire which aims to determine knowledge of pupils in the field of information ethics and behavior of pupils in using information and communication technology (especially computers).
Klíčová slova v angličtině:	Ethics, information ethics, ICT
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Dotazník
Rozsah práce:	60 s.
Jazyk práce:	Čeština